

Г. Б. 6
219

ДАР ДРУШТВА СВЕТОГА САВЕ

СТАРИ СРПСКИ СПОМЕНИЦИ У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ.



ЦАР ДУШАН, ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА И ЦАРЕВИЋ УРОШ
У ДЕЧАНИМА.

1924

Тифдрук-штампа Графичког Завода „Макарије“ А. Д.
Београд—Земун.



ID = 66.24775

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И Б. 45230

СТАРИ СРПСКИ СПОМЕНИЦИ

У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ.

ДАР ДРУШТВА СВЕТОГА САВЕ

са предговором
Др. ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋА,
професора Универзитета у Београду.

(1874-1956)

Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Čelović
BEOGRAD

1924

Тифдрук-штампа Графичког Завода „Макарије“ А. Д.
Београд—Земун.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ALBERT EINSTEIN

IN 1905

BY JACOB V. PEIERLS

ANNALS OF PHYSICS

VOLUME 15

PAGE 101

Лука Ћеловић

БЕОГРАД

Luka Celović

BEOGRAD

СТАРИ СРПСКИ СПОМЕНИЦИ У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ.

У Јужној Србији, која је позната под именом Маћедонија, остало је трагова уметности разних епоха и разних народа. Трачко-илирска племена, стари Јелини, Римљани, Византинци, Турци обележили су више или мање свој боравак у њој уметничким споменицима својим. Једини народ, који је неко време у завојевању држао Јужну Србију, а од чијег имена није у њој остало апсолутно никаква трага, нити је ма какав споменик обележио доба његова завојевања у Јужној Србији, били су Бугари. Цареви бугарски беху ту дошли као завојевачи и никад им не беше пошло за руком, да у Јужној Србији себи створе неки постојан и погодан положај. То је управо главни разлог, што они не беху стигли, да ту подигну споменике и да оставе трага свога имена.

Са свим друкчије се оцртава слика српске владавине у Јужној Србији. У XIV веку подигоше српски краљеви и српска властела безбројне цркве и уметност српска доживе ту свој најлепши процват. Као што биљка, која је нашла погодно земљиште, пушта дубоко своје корене и своје вреже шири на све стране, тако и српска уметност у Јужној Србији изби у тисућама изданака. Око Скопља, Призрена, Прилепа, Ђустендила (сада у Западној Бугарској), Куманова, Кратова, Штипа, Струмице, у долини Црне Реке групишу се густе масе српских цркава. И у областима Тетова, Дебра, Охрида, Корче, Преспе, Битоља, Флорине, Острова, Костура, Сереза и Дrame изникосе многобројне цркве српске.

На овоме месту навешћемо само неке од тих цркава.

У Скопљу српски краљ Милутин (1282—1321) подиже цркве Св. Богородице *Тројеручице*, Св. Ђорђа, Св. Констџаниџина и Св. Јована *Преџече*. Цар Урош (1355—1371) подиже ту цркву

Богородици, а црква *Св. Сѵаса*, која је у садашњем облику плод обнове из доба турске владавине, несумњиво је из времена цара Душана (1331—1355). Код села Чурчера подиже краљ Милутан цркву *Св. Никише*. У селу Кучевишту за владе краља Стевана Дечанског (1321—1331) постаде црква *Св. Богородице*, а под царем Урошем црква *Св. Арханђела*. Код села Сушице подиже краљ Вукашин (1366—1371) са синовима цркву *Св. Димитрија*, познату под именом „Марков манастир“. У *Љубошѐну* за владе цара Душана подиже госпођа Даница цркву *Св. Николе*; у теснацу реке *Треске* подиже други син краља Вукашина Андреаш цркву *Св. Андреје* и цркву *Св. Недеље*, а у XIV веку ту постадоше и цркве *Св. Николе у Нири*, *Св. Николе Шишевског* и *Мајке*. Нема села у Скопској Црној Гори, које не би имало бар једну стару цркву српску, а у неким селима (*Бањани*, *Побужје*, *Љубанце* и др.) има и неколико старих српских цркава.

У *Призрену* краљ Милутин подиже цркву *Св. Богородице Левишке*. Из XIV века су и цркве *Св. Сѵаса*, *Св. Димитрија* и *Св. Николе*, док су цркве *Св. Ђорђа* и *Св. Арханђела* обновљене у доба турске владавине. Цар Душан подиже код Призрена на далеко чувени манастир *Св. Арханђела* (сада у рушевинама). На путу између Призрена и Пећи на реци Бистрици (северно од *Баковице*) налази се манастир *Дечани*, који подиже краљ Стеван Урош III (Дечански). У области Призрена сазидане су безбројне цркве: *Св. Никола Добрушки* (1344. год. обновио га цар Душан); *Св. Пећар у Кориши* (подиже га старац Григорије за владе Душанове); *Св. Богородица* у селу *Мушуйишију* (подиже је казнац Драгослав 1315. год.); *Св. Богородица* (Успење) у селу *Пећани* (из год. 1452.); *Св. Никола* у селу *Шћрѝци* (подиже га игуман Павле 1577. год.); манастир *Св. Марка* (XIV век) и манастир *Русаница* (XIV век),

У *Прилепу* и у области Прилепа беху у XIV веку подигнуте многобројне цркве. Ту је манастир *Св. Арханђела*, задужбина краља Вукашина и краља Марка (1371—1394); ту је чувени манастир *Трескавац* испод Златоврха, обновљен Милутином и Душаном; ту су цркве *Св. Димитрија*, *Св. Николе*, *Св. Аѳанасија* и *Св. Пећра*, све из XIII—XIV века и црква *Пречисте* (из 1418. год.). Ту је манастир *Зрзе*, који за владе Душанове подиже монах Герман и манастир *Слејче* (*Св. Ни-*

кола), који 1672. године подигоше игуман Сергије и ученик му јеромонах Михаил.

У области **Ћустендила** (турско име *Константинине Бање*, седишта Константина Драгаша) налази се чувена црква *Сивовица*, коју краљ Стеван Дечански за успомену на крваву битку код Велбужда (1330. год.) у којој Бугари беху до ногу потучени, па у њој погибе и њихов цар Михаил, подиже на месту, на коме се он за време битке налазио са својим штабом. У *Колуши* црква *Св. Ђорђа*, седиште митрополита ове области; црква *Госпођино Поље* (XIV век); у селу *Слокошици* цркве *Благовештења*, *Св. Николе*, *Св. Арханђела*, *Св. Димитрија* и *Св. Пејке*, које су, поуздано подигнуте за време Константина Драгаша († 1394). Нешто даље у области Радомира и у Знепољу Дејановићи подигоше многобројне цркве. Тако код села Белова (више жељезничке станице Земен, у Бугарској) Душанов властелин и сродник Дејан подиже цркву *Св. Јована Богослова* (*Земенски манастир*), а код Цариброда у *Поганову* Константин Драгаш подиже такође цркву *Св. Јована Богослова*. По свој прилици су за време овога истога подигнуте и старе цркве у области *Трна* и *Брезника* (у Бугарској).

У области **Кратова** и **Криве Паланке** налазе се: манастир *Лесново*, који подиже деспот Оливер 1341. год.; *Св. Димитрије* и *Св. Никола* у *Злејову* (у XIV веку); манастир *Пирог* код Злетова (XIV век); манастир *Св. Јоакима Осоговског* (Сарандапорског) код Криве Паланке, задужбина Константина Драгаша; црква *Св. Николе* у *Псачи*, коју око 1358. год. подиже севастократор Влатко.

У области **Штипа** налазе се: црква *Св. Арханђела* у Штипу, коју подиже Душанов властелин протосеваст Хреља (у нашим народним песмама познат под именом „Реља Крилатица“) 1334. год.; црква *Св. Сиваса*, коју подиже сродник Дејановића, војвода Дмитар 1369. год.; *Св. Никола* (XIV век); *Св. Јован Крстић* (XIV век). У *Кочанима* деспот Оливер подиже цркву *Св. Димитрија*.

У области **Жегљигова** (Кумановска област) постаде у XIV веку велики број цркава. Краљ Милутин подиже у *Сиваром Нагоричину* цркву *Св. Ђорђа* (1313. год.). Севастократор Дејан у области *Прешеви* подиже у *Архиљевици* цркву *Богородици* (1349. год.) За владе Душанове обновљена је црква *Богородице Црногорске* у планини Матејићу (више Куманова), данас позната

под именом манастир *Маџејић*. У селу *Норчи* (код Прешева) монах Неофит подиже цркву *Св. Николе*. У области *Пчиње* краљ Милутин подиже цркву *Св. Прохора Пчињског* и на Пчињи цркву *Св. Николе*, к њу је доцније Душан обновио.

У *Струмици* је у XIV веку подигнута црква *Св. Сџевана* и *Богородице Одишџрије* (око 1345. год.) Велики војвода Никола подиже у *Кончи* цркву *Св. Сџевана* (пре 1366. год.); у селу *Габрову* у *Беласици* анагност Драгоје подиже цркву *Богородичину* (око 1350. год.). Изнад овога села у другој половини XIV. века сазидана је црква *Св. Арханђела*; у *Валандову* подиже се црква *Св. Ђорђа* (око 1344. год.)

У долини *Црне Реке* «брат» цара Душана, Драгушин подиже цркву у манастиру *Полошком* (око 1340. год.). Манастир *Дренова* у овој области обнови се после смрти Душанове. Изнад *Полошког* у селу *Јужинову* црква *Св. Николе* из истога је доба. За владавине турске спомињу се манастир *Бошава* и манастир *Моклишџе*.

Велес је био центар великог броја цркава. Ту је подигнута у XIV. веку (пре 1348. год.) црква *Св. Арханђела*, а црква *Св. Димитрија* спомиње се 1300. год. Манастир *Св. Јована* код *Велеса* подигнут је за владавине турске 1670. год.

У области *Охрида* српски владоци и српска властела оставише трајан спомен подизањем и обављањем цркава. Кесар Гргур, (брат Вука Бранковића) подиже цркву *Св. Богородице Захумске* („манастир Заум“ на Охридском језеру) 1360. год. Велики Жупан Андреја Гропа и властелин Остоја Рајаковић, сродник краља Марка, ктитори су цркве *Св. Богородице Перивлејџос*, којој и цар Душан учини богате прилоге (сада је то црква *Св. Клименџа* у Охриду, у којој се налази лик српског властелина Остоје Рајаковића). Под покровитељством Гропиним јереј Стефан подиже у Охриду цркву *Св. Клименџа* (1378. г.) За владе цара Душана подигнут је спољашњи нартекс цркве *Св. Софије* Охридске са галеријом и степеништем, а чувена црква манастира *Св. Наума* на Охридском језеру обновљена је, а тако исто и црква *Св. Јована* у Охриду. Из доба Душанова је црква *Св. Николе* на Охридском језеру, а 1452. год. подигнута је црква у селу *Лешанима* у овој области.

На *Преспи* кесар Новак подиже 1369. год. цркву *Богородици* (на острву *Мали Град*). Из истог доба је и црква у селу

Винени. У XVI веку спомиње се много манастир *Слимнички* на језеру Преспи.

У области *Корче* подиже син кесара Новака, Амиралис, године 1390. у селу Борији (Емпорији) цркву *Богородичину*.

У *Тетову* цар Душан је обновио цркву *Богородице*; манастир *Лешак* код Тетова традиција везује за доба кнеза Лазара. Још године 1641. тетовски епископ Никанор подиже код Тетова цркву *Богородици*, као што је 1569. год. у селу *Нейрошџену* (код Тетова) подигнута врло скромна црквица Св. Арханђела. Манастир *Госџиварски* и манастир *Модрички* спомињу се у XIV. веку. Стеван Немања био је ктитор манастира *Св. Јована Бигорског* код *Дебра*. Краљ Милутин подиже цркву *Св. Ђорђа* код *Кичева*.

Област *Битоља* пуна је старих цркава српских, а исто тако и област *Островског језера*, *Могленица* и *Мала Река*. У *Костуру* за владе брата Душанова Симеона (Симше, Синише) обновљена је црква „св. чиноначелника“ а у XVII. веку често се спомиње српски манастир *Богородице* (Успење) *Кременечке* код *Костура*.

У *Серезу* за владе Душанове спомињу се цркве *Св. Јована* и *Св. Николе*.

У области *Драме* Милутин подиже манастир *Богородице* *Косинице*.

Све ове многобројне цркве чине једно чврсто језгро, око кога се на Северу и на Југу у густим оазама групишу нове цркве. У областима *Калабаке*, *Трикале* и *Јањине* под патронатом цара Симеона, Душанова брата по оцу, цара Јоасафа, сина Симеонова, названог „отац Метеорских манастира“ (последњег Немањића) и „царице“ Анђелије, кћери Симеонове, подигоше се многобројне цркве. Чак јужно од острва *Крфа* на *острву Левкади* (сада острво Св. Мавре) подиже цркву *Св. Мавре* супруга последњег деспота српског Лазара, сина деспота *Ђурђа*, *Јелена*, пошто се спасла од једног бродолома и у овоме манастиру проведе своје последње дане као монахиња *Хипомоне*, узевши монашко име своје бабе, кћери *Константина Драгаша*.

У другој половини XIV. века и у XV. веку избија на површину векики број цркава у долинама *Расине*, *Мораве*, *Млаве* и *Пека*. Сеобе из Јужне Србије и из осталих области српских, које су у XV. веку биле врло знатне, а у XVII. и у

XVIII. веку постадоше још веће, помериле су поље подизања српских цркава далеко на Север и 1688. год. била је у Будим Пешти подигнута једна црква српска. У областима *Ријеке, Запреба, Вараждина, Темишвара* и *Карансебеша* подигоше се многобројне цркве српске.

Из овога летимичнога прегледа најзначајнијих цркава српских, које изникосе на земљишту Јужне Србије за време српске владавине у XIV. веку, види се, да се језгро старе уметности српске налази у Јужној Србији. Она постаде класична земља српске уметности и била је сведок развоја једне велике цивилизације, који је насилно прекинут најездом Турака. Српска црква у Јужној Србији постаје средиште православнога света. *Свѣѣа Гора* се ставља под заштиту српских владалаца и у овој оригиналној републици монашкој у великој већини су српски монаси. Дуго времена остаје *ѿроѿаѿ* у *Карѣји* у српским рукама. *Бугари, Румуни, Албанци* сматрају српску цркву у Јужној Србији као главног носиоца православља. У архиепископији Охридској преводе се црквене књиге на српски језик. Отац чувенога Ђорђа Кастриота Скендербега налази уточиште у *ѿиргу Св. Ђорђа у Хиландару* (овај пирг и данас носи име „арбански пирг“), а тако исто и његови синови, од којих један „дукс илирски“ Репош почива у припрати цркве Хиландарске (умро 1431. год.)

Српски монаси поплавише у XIV и XV веку цео православни Исток. У чувеном манастиру Св. Саве и Св. Крста код Јерусалима обитавају српски монаси. На Синају се спомињу српски игумани, а несумњиво је српских монаха било и у египатским пустињама око Црвенога Мора.

Српска црква у Јужној Србији прибави имену српском врло велико уважање за време владавине турске. Она је сматрана као центар православља и стари српски језик, слично латинском језику на Западу, постаде црквени језик суседних народа. Овај језик постаде чак и званичан језик, на коме владоци и кнезови ових разних народа пишу своје дипломе и своје повеље. Тако су дипломе господара молдавовлашких тога доба писане на језику српском, на језику њихова владике Максима, унука деспота Ђурђа Бранковића. Султани турски за званичан језик својих диплома узимају језик српски, језик великога везира Соколовића. И дипломе мађарских краљева тога доба, као и дипломе албанских кнезова писане

су истим језиком. Пропаганда католичка и протестантска код народа на балканском полуострву служи се само српским језиком и још 1651. године католички епископ у Бугарској, Филип Станиславов штампа на српском језику у Риму један требник за своју паству у Бугарској. Године 1878. српски народ из свих крајева Јужне Србије упућује Берлинском Конгресу молбе, у којима тражи да се присаједини Србији, а као доказ за своју народност наводи безбројне цркве, које у XIV веку у Јужној Србији подигоше краљеви српски и властела српска. Тако су 20. јуна 1878. год. са збора у Скопљу послали молбу Берлинском Конгресу и потписали је представници округа Тетовског, Дебарског, Кичевског, Прилепског, Штипског, Велеског, Кратовског, Кочанског, Кумановског, Паланачког и Ђустендилског, тражећи да се присаједине Србији и позивајући се за доказ своје народности на старе српске цркве као: »Св. Арханђео и Св. Илија на Карадагу, задужбине Стевана Немање; Св. Арханђели и Богородица, задужбине нејаког Уроша; Св. Никита у Чурчеру, задужбина краља Милутина; Богородица у Љубанцима, задужбина сестре Душанове; Св. Димитрија у Сушици, где су сахрањени краљ Вукашин и краљ Марко“ итд. На Козјаку је 2. јуна 1878. год. одржан збор, са кога су Срби из нахија Кумановске, Скопске, Ђустендилске, Радомирске, Мелничке, Неврокопске, Кратовске, Штипске, Кочанске, Струмичке, Велеске итд. послали Берлинском Конгресу молбу, да се присаједине Србији, наводећи за доказ своје народности своје старе цркве: Матејић са црквом Св. Богородице, у којој се крунисао краљ Милутин; Св. Ђорђе у Нагоричину, задужбина краља Милутина; Богородица Забелска, задужбина Стевана Немање; Богородица Карпинска, задужбина краљева Радослава и Драгутина; Прохор Пчињски, задужбина кнеза Лазара; Св. Јоаким Осоговски, задужбина краља Драгутина; Св. Богородица Рилска, задужбина краља Стевана Дечанског; Св. Гаврил Лесновски, задужбина деспота Јована Оливера. Исто је тако са збора у манастиру Пречисте више Кичева, држаном 15. јуна 1878. год. послата истом Конгресу молба за присаједињење Србији од представника из нахија Кичевске, Дебарске, Охридске и Елбасанске. а међу многобројним црквама, које се наводе као доказ њихове српске народности, у молби се спомињу и цркве Св. Илије код Флорине; Богородица више Костура; Св.

Илија више Костура; двадесет и четири манастира на Метеорима; Св. Петар више Берата, све задужбине Немањића. Нису ово једини примери народне свести становништва Јужне Србије, које се својим молбама обраћа великим силама Европе и српском кнезу Милану, да се присаједини мајци Србији.

Ну стара српска уметност, везана највећим делом за црквене споменике у Јужној Србији, није своје утицаје ограничила само на области старе државе српске. Њени утицаји се шире далеко изван граница српских земаља. *Бугарска* стоји под утицајем српске црквене уметности. Српска властела зида цркве у Бугарској. У најчувенијем манастиру бугарском *Св. Јовану Рилском* подиже кесар Хреља 1342. год. цркву *Рођења Богородице*. То је онај исти Хреља, који као протосеваст беше 1334. год. подигао цркву Св. Арханђела у Штипу. Дејан и његов син Константин Драгаш подигоше многобројне цркве у областима *Радомира*, *Трна* и *Брезника*. Дејан подиже цркву Св. Јована Богослова у селу Белову код Радомира (*Земенски манасѿир*). Константин Драгаш подиже цркву *Св. Јована Богослова* у *Поганову* код Цариброда. Ове цркве послужише као образац за остале цркве у Бугарској.

У другој половини XIV века српски *ѿоѿ* *Никодим*, родом из *Прилеја*, дође у *Румунију* и ту основа манастире *Тисмену* (1370—1380. год.), *Водицу* (1360—1372.), *Кимѿалонгу*, *Коѿмену* и *Козију*. Он постаде игуман свих ових манастира и прикупи око себе доста велики број братије из своје домовине.

Црквена уметност српска имала је утицаја и на уметност далеке *Русије*. Фреске цркве *Св. Теодора Сѿраѿилаѿа* у *Новгороду* (око 1370. г.) у *Волоѿову* (1363. г.), у *Коваљеву* (1380. г.) посведочавају јасно, колико је српска уметност Јужне Србије утицала на далеке крајеве руске. Значајан покрет уметнички у XIV веку, чији је центар Новгород, може се разумети једино ако се проучава у односу на српску уметност Јужне Србије.

У *Далмацији*, у којој се спомиње много „грчких“ сликара, католичка црква била је сасвим потиснута од цркве православне. Што црква *Велике Госѿође* (*Santa Maria Maior*) у *Дубровнику* показује периптерос (ходник, који окружује зграду са три стране) као и црква Св. Ђорђа у Старом Нагоричину, то се има објаснити утицајем српске уметности на Далмацију.

Под утицајем српске црквене уметности у Јужној Србији развија се у XIV. веку и уметност *Свете Горе* (Атоса). Фреске у катедрали *Кареје*, које се сасвим погрешно приписују XVI. веку, стоје у најтешњој вези са фрескама српских цркава из доба Душанова. Тајанствени Панселинос, кога зову „Рафаелом Свете Горе“, а који отвара нову епоху у сликарству Свете Горе својим сликама у Кареји, само је ученик српских сликара из Патријаршије и из Дечана. Из исте су школе и слике саборне цркве манастира *Хиландара*, као и неке слике из чувене лавре *Св. Аџанасија*, из *Ваџоједија* и манастира *Дионисиу*.

Српска црквена уметност Јужне Србије остави трага својих утицаја и на уметност неколиких грчких цркава у *Пелопонезу*, а нарочито у *Мисџри*.

Данас се уз то још непрестано стоји пред нерешеним питањем односа уметности српских цркава из Јужне Србије и сликарства италијанског тречента (XIV. века). Сличност у извесним иконографским темама овде и тамо тако је уочљива да се обично узима као да је српска уметност позајмљивала од италијанске уметности. Ну када се узме у обзир, колико се утицаји црквене уметности у Јужној Србији у XIV. веку шире изван граница српске државе и колико је српска уметност од италијанске уметности надмоћнија и разноврсношћу мотива и бројем споменика, онда би се пре могло помишљати, да је италијанска уметност добијала подстицаје од српске уметности. Извесне околности ишле би потпуно у прилог такој претпоставци. У сваком случају уметност италијанског тречента може се разумети само, ако се веже за српску црквену уметност из Јужне Србије.

Тако разноврсни и тако пространи утицаји српске уметности у Јужној Србији сведоче јасно, да ту не може бити речи о каквој школи, везаној само за једну уску област, већ о једној потпуно израђеној националној уметности. Руски археолог Кондаков вели на једном месту сасвим тачно: „Србија беше у својим манастирима сабрала најразноврсније представнике православне иконографије и она је производе своје уметности слала на Атос, са којим је била у најприснијим везама, у Бугарску, у Буковину, у Галицију, у Влашку и у Молдавију“.

Изгледа, да је полазна тачка позније српске уметности била у Јужној Србији. Из области Вардара клица је пресађена у долину Мораве. Образац цркава из доба кнеза Лазара, деспота Стевана и деспота Ђурђа (т. з. триконхос) налази се на земљишту Јужне Србије. Он је наговештен у цркви Св. Андреје на реци Трески, ну он изгледа већ потпуно израђен у цркви светих Арханђела код села Кучевишта (Скопска Црна Гора). Архитекте кнеза Лазара и деспота Стевана дадоше само више покрета спољашњим површинама зидова и више гиздавости украсу око прозора, око портала и на архиволтама.

Многобројне цркве подигнуте су у Јужној Србији и за владавине турске. Нема села, у коме нема бар једне старе цркве. То су обично грађевине врло скромних размера. Ну у овим мрачним црквама народ српски из Јужне Србије даде излива осећањима своје народности, сликајући свугде слике Св. Саве и Св. Симеона Немање. Мајстори из Јужне Србије остали су увек на гласу и у једном запису из године 1749. вели се, да су те године мајстори из Охрида зидали цркву манастира Вољавче (код Аранђеловца).

У прошлости су народ српски за Јужну Србију везивали слава његова царства и сјај његове уметности. Данас после толико патње и толико жртава Јужна Србија коначно је враћена народу српском. На пољима њеним име српско је у годинама светског рата засинуло још потпунијим сјајем. Ту је народ српски подигао себи понова споменик „трајнији од туча“ и славу свога имена још једанпут и за вечна времена везао за класичну земљу своје негдашње величине.

Д-р Влад. Р. Петковић.

РЕГИСТАР СЛИКА

| | Стр. |
|--|--------|
| Ослободиоци Јужне Србије, краљ Петар и краљ Александар | 1 |
| Скопље | 3. |
| Манастир св. Никита | 4 |
| Св. Богородица у Кучевишту | 5 |
| Св. Андреја на Трески | 6 |
| Св. Никола на Трески | 7 |
| Манастир Матка | 8 |
| Ктитори Матке | 9 |
| Манастир Љуботен | 9 |
| Марков манастир | 10 |
| Ликови ктитора Маркова манастира | 11 |
| Св. Јован Бигорски | 12, 13 |
| Св. Арханђео код Кучевишта | 14 |
| Манастир Лешак | 14 |
| Штип | 15 |
| Св. Арханђео у Штипу | 15 |
| Св. Ђорђе у Старом Нагоричину | 16 |
| Матејић | 17 |
| Ликови ктитора Матејића | 18 |
| Лесново | 19 |
| Деспот Оливер и деспотица Марија Ана | 19 |
| Деспот Оливер | 20 |
| Цар Душан и царица Јелена | 21 |
| Св. Никола у Псачи | 22 |
| Ликови цара Уроша и цара Вукашина у Псачи | 23 |
| Спасовица | 24 |
| Поганово | 24 |
| Манастир Земенски | 25 |
| Ликови ктитора ман. Земенског | 25 |
| Прилеп | 26 |
| Св. Димитрије код Прилепа | 26 |
| Св. Никола код Прилепа | 27 |

| | |
|--|----|
| Св. Атанасије код Прилепа | 27 |
| Пречиста код Прилепа | 28 |
| Св. Петар код Прилепа | 28 |
| Трескавац | 29 |
| Св. Арханђео код Прилепа | 30 |
| Зрзе | 31 |
| Дреново | 32 |
| Манастир Полошко | 32 |
| Охрид | 33 |
| Св. Климент | 34 |
| Манастир Заум | 35 |
| Лик Остоје Рајаковића | 35 |
| Св. Јован Богослов | 35 |
| Манастир Св. Наум | 36 |
| Косово Поље | 37 |
| Грачаница | 37 |
| Лик краљице Симониде у Грачаници | 38 |
| Сопоћани | 39 |
| Ликови Уроша I и краљице Јелене у Сопоћанима | 40 |
| Манастир Дечани | 41 |
| Лоза Немањића у Дечанима | 42 |
| Патријаршија у Пећи | 43 |
| Лик архиепископа Данила | 44 |
| Црква у Будисавцима | 45 |
| Лик патријарха Макарија у Будисавцима | 46 |
| Ђурђеви Ступови (код Новог Пазара) | 47 |
| Манастир Бањска | 48 |

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ

На стр. 1. ваља испод слике читати: *Ослободиоци Јужне Србије, Краљ Пећар и Краљ Александар;*

На стр. 14. у доњој слици ваља читати *Лешак* место *Лешан;*

На стр. 32. у доњој слици ваља читати *Драгушин* место *Драгушин;*

На стр. 34. ваља читати *Рајаковић* место *Ројаковић;*

На стр. 35. треба лева слика да дође десно, а десна лево;

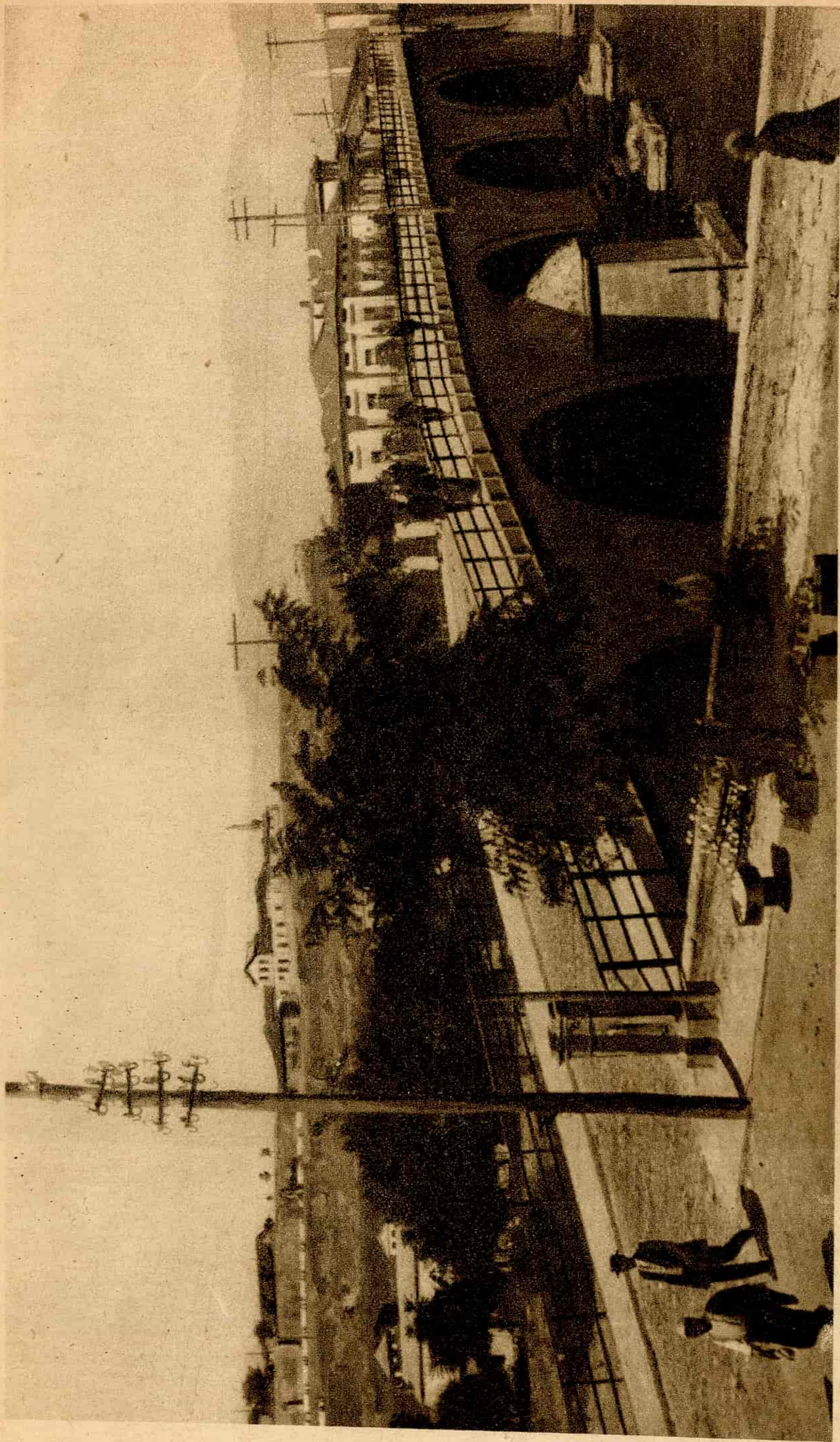
На стр. 43. код архиепископа Никодима треба читати *1324.* а не *1354.*

УСТАВЪ ПРАВИЛА

1. ЦЕЛЬ И ЗАДАЧА ПРАВИЛА
2. ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ
3. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ
4. ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ
5. ПОРЯДОК РАБОТЫ
6. ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ



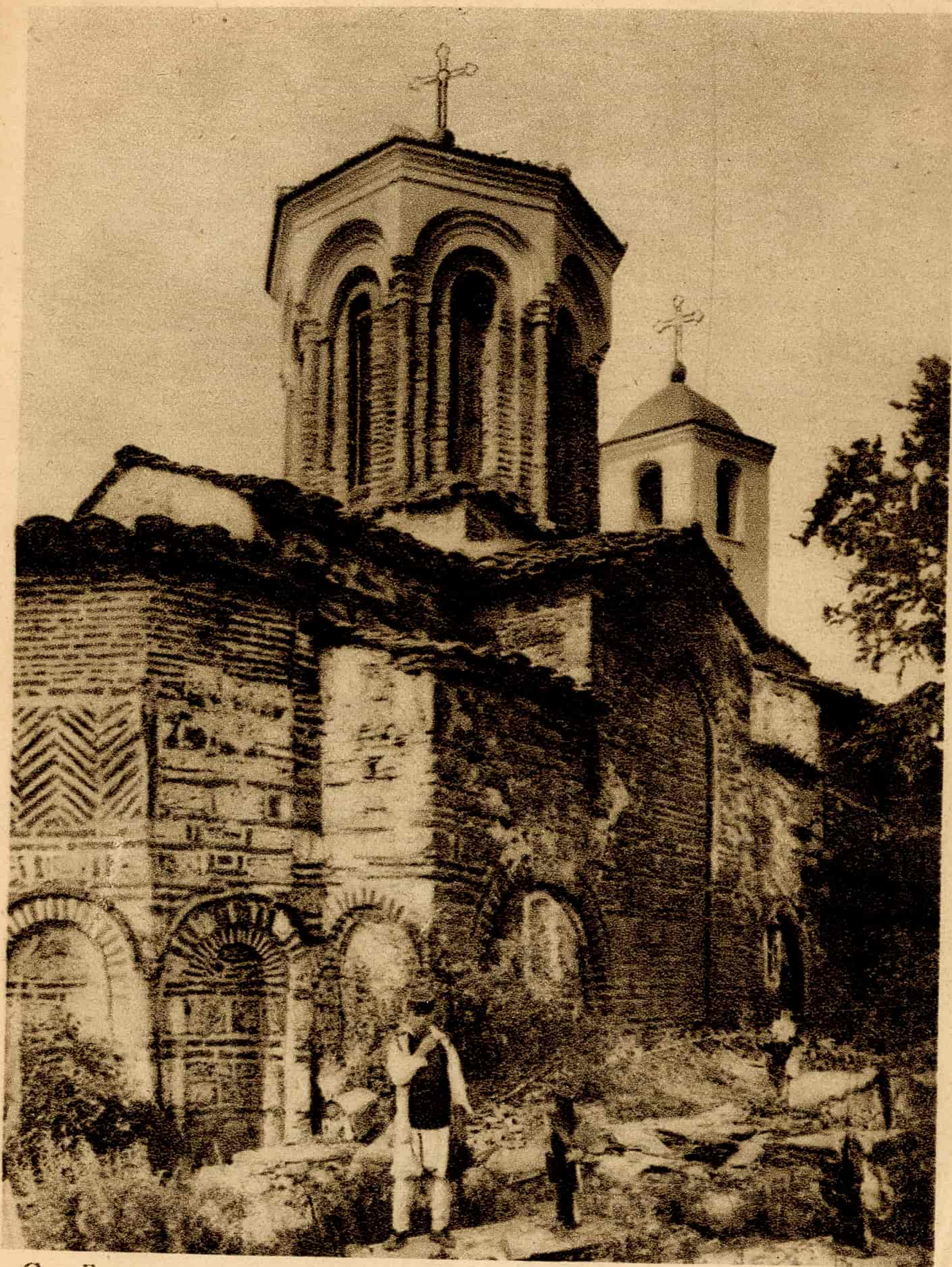
Крaљ Пeтaр Вeлики Oслoбoдилaц и крaљ Aлeкcaндaр.



Скопље. Привремено га држали велики жупан Стеван Немања (1189—1190) и краљ Урош I (1258 г.) Освојио га од Грка краљ Милутин 1282 год. Престоница краља Стевана Дечанског и цара Душана. Године 1346 на државном сабору у Скопљу прогласио се Душан за српскога цара. Године 1349., 21. маја, на државном сабору у Скопљу објавио је цар Душан свој законик.



Манастир Св. Никита (код Скопља) подигао га Краљ Милутин (пре 1320 године).



Св. Богородица у селу Кучевишту. (Скопска Црна Гора). Сазидана за владе краља Стевана Дечанског.



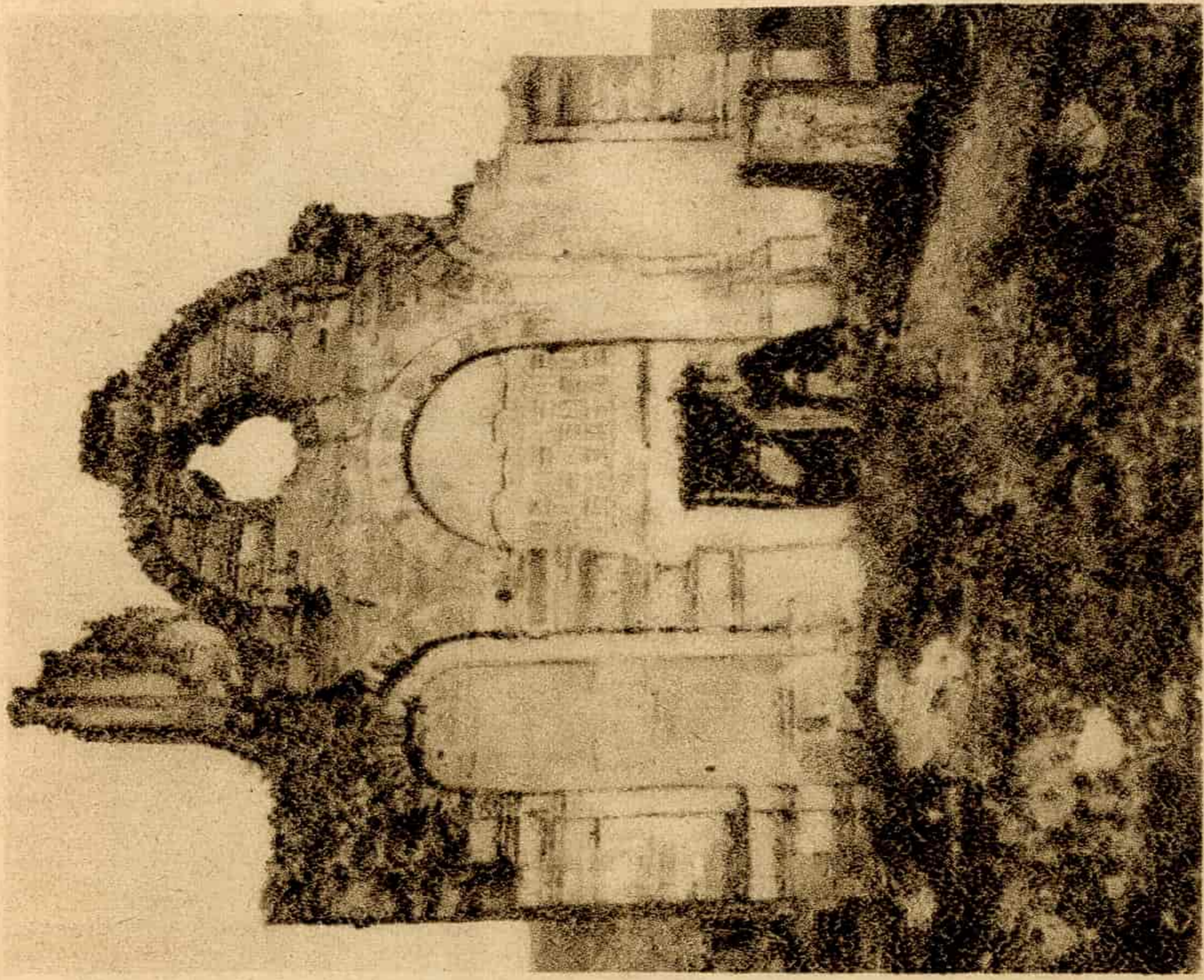
Манастир Андреаш. (На реци Трески код Скопља) Цркву Св. Андреје подигао други син краља Вукашина Андреја.



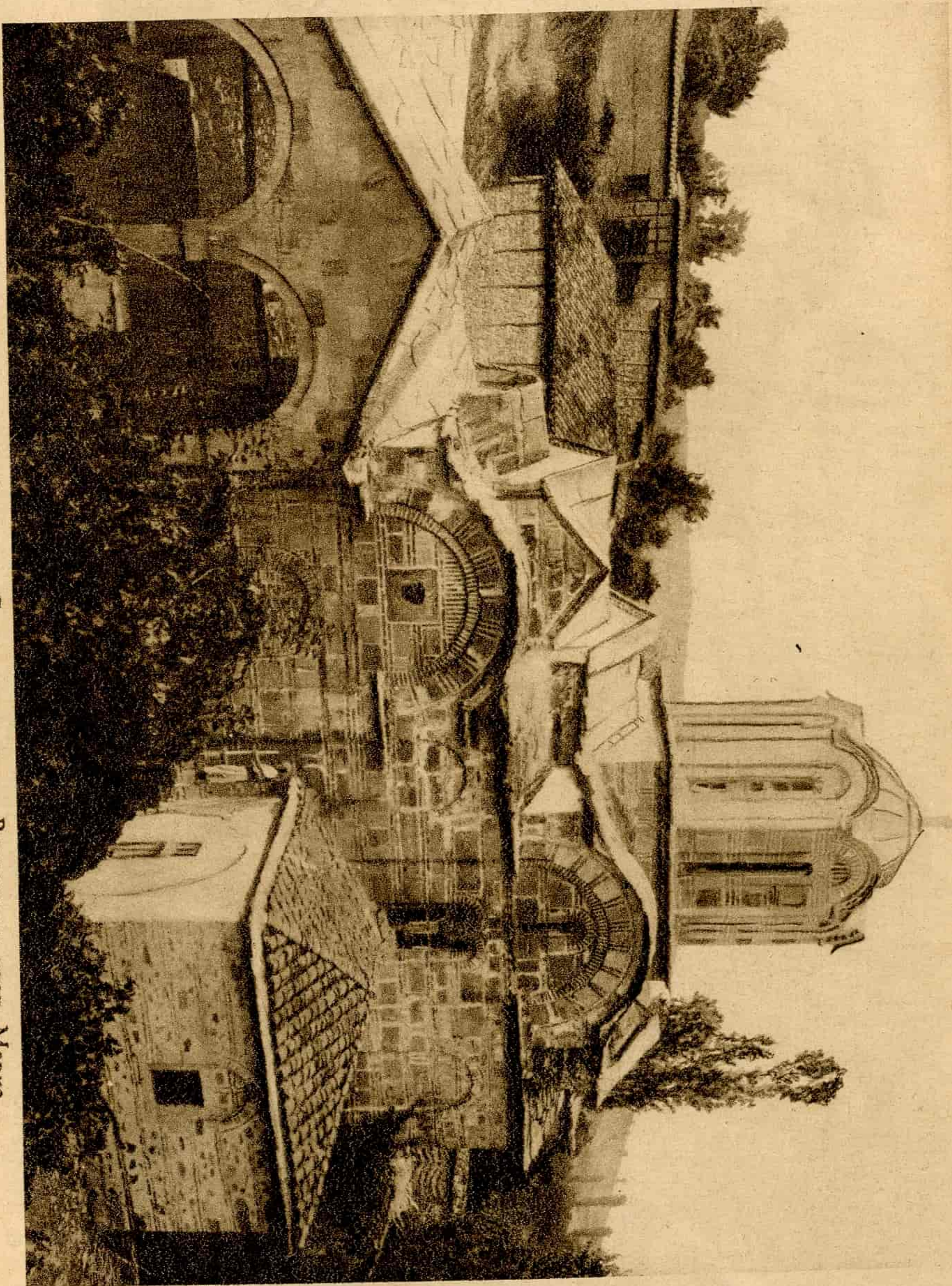
Манастир Св. Никола (на реци Трески код Скопља). Сазидан за владе краља Дечанског.



Манастир Матка. (На реци Трески код Скопља). Подигнут за владе краља
Вукашина, обновљени 12 1497. г. Милџа, Тошинко и Никола.



Лево: Манастир Матка (на реци Трески код Скопља). Ликови ктитора (половина фигуре) и Николе. — Десно
Манастир Љуботен (у Скопској Црној Гори) Цркву Св. Николе у овом манастиру подиже 1337. г. за владе цара
Душана властелика Данина.



Марков манастир (код Скопља). Сазидали га краљ Вукашин и краљ Марко.



Марков манастир (код Скопља). Лик ктиторице, коју анђео приводи Христу (био Бугарима премазан масном бојом, да би се сакрио траг српскога порекла).



Марков манастир (код Скопља). Ликови ктитора (били премазани од Бугара масном бојом, да би се утврдио траг српског порекла).



Манастир Св. Јован Бигорски (код Дебра). Ктитори овога манастира
Стеван Немања, Првовенчани, краљ Владислав и др.



Црква манастира Св. Јована Бигорског (код Дебра).



Св. Арханђео код Кучевишта (Скопска Црна Гора). Подигнут за владе цара Уроша.



Манастир Лешан (код Тетова). Традиција приписује подизање овог манастира кнезу Лазару.



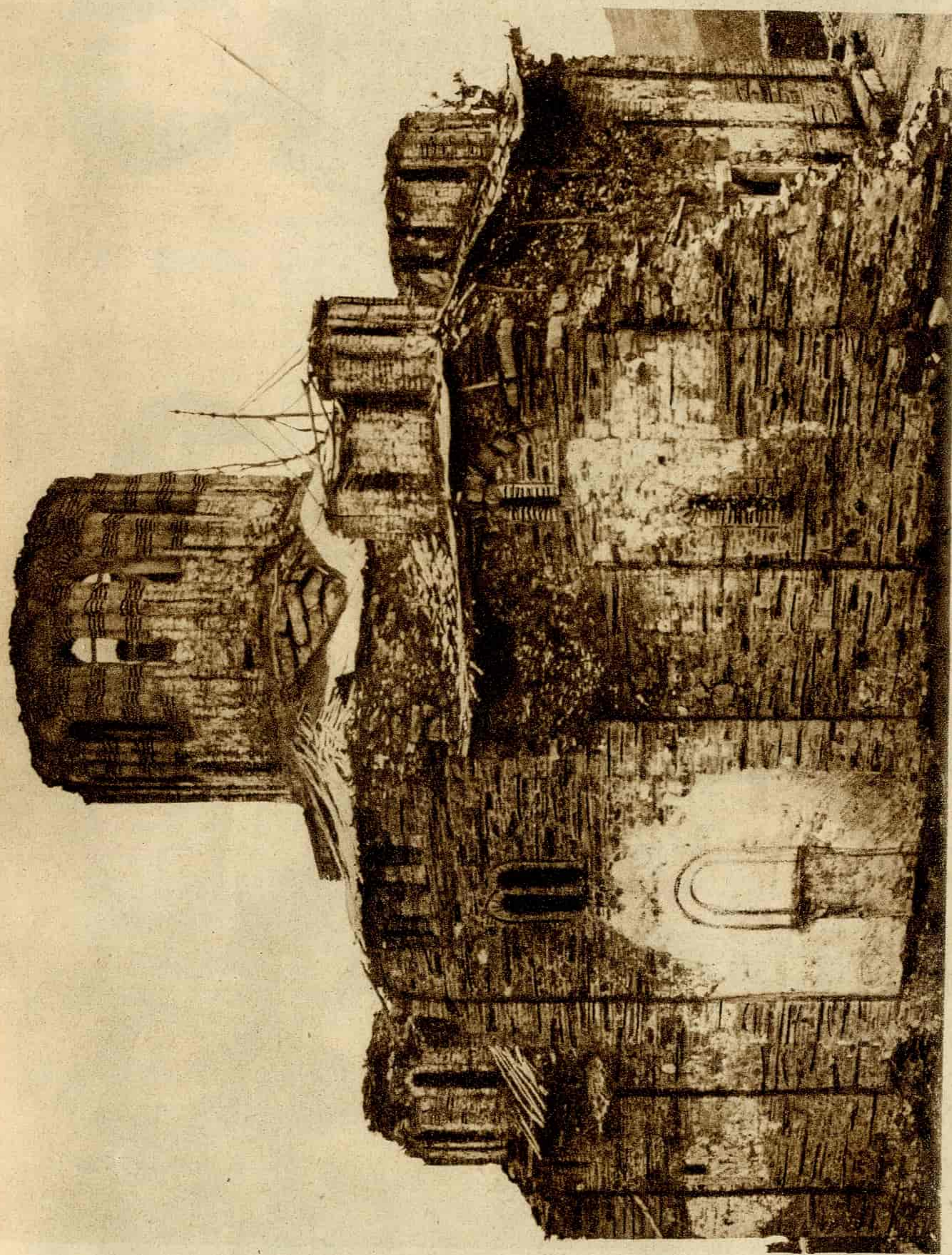
Црква Св. Арханђела (у Штипу.) подигао је 1334. год. властелин цара Душана протосеваст Хреља, познат у народним песмама као »Реља Крилатица.«



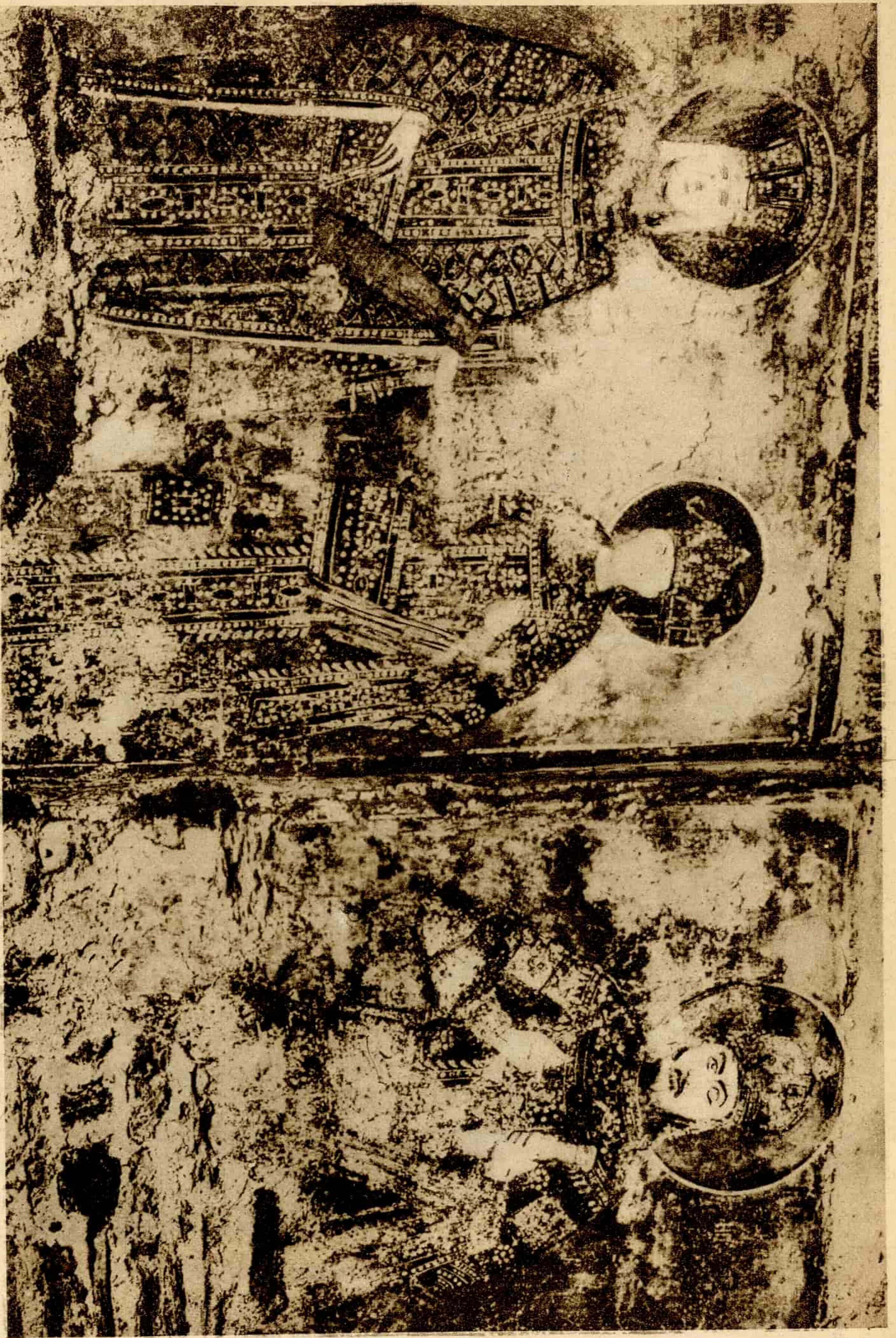
Штип. Седиште велможе цара Душана, протосеваста Хреље, у народној поезији познатога под именом »Крилатица Реља«. Врло важно место у држави Дејановића Деспота Јована Драгаша и Константина Драгаша.



Св. Борђе у Старом Нагоричину. Подигао га краљ Милутин (1313—1318. г.)



Манастир Материјић (више Куманова). Подигнут за владе цара Душана. У цркви на јужном зиду налазе се ликови цара Душана, царине Јелене и потоњег цара Уроша.



Манастир Матејић (више Куманова). Ликови цара Душана, сина му Уроша и супруге му Јелене.

Манастир
Лесново (код
Кратова). Цркву Св.
Аранђела у овом
манастиру сазидао
за владе Душана
(као краља) моћни
велможа Душанов
деспот Оливер
године 1341.

Године 1347 на



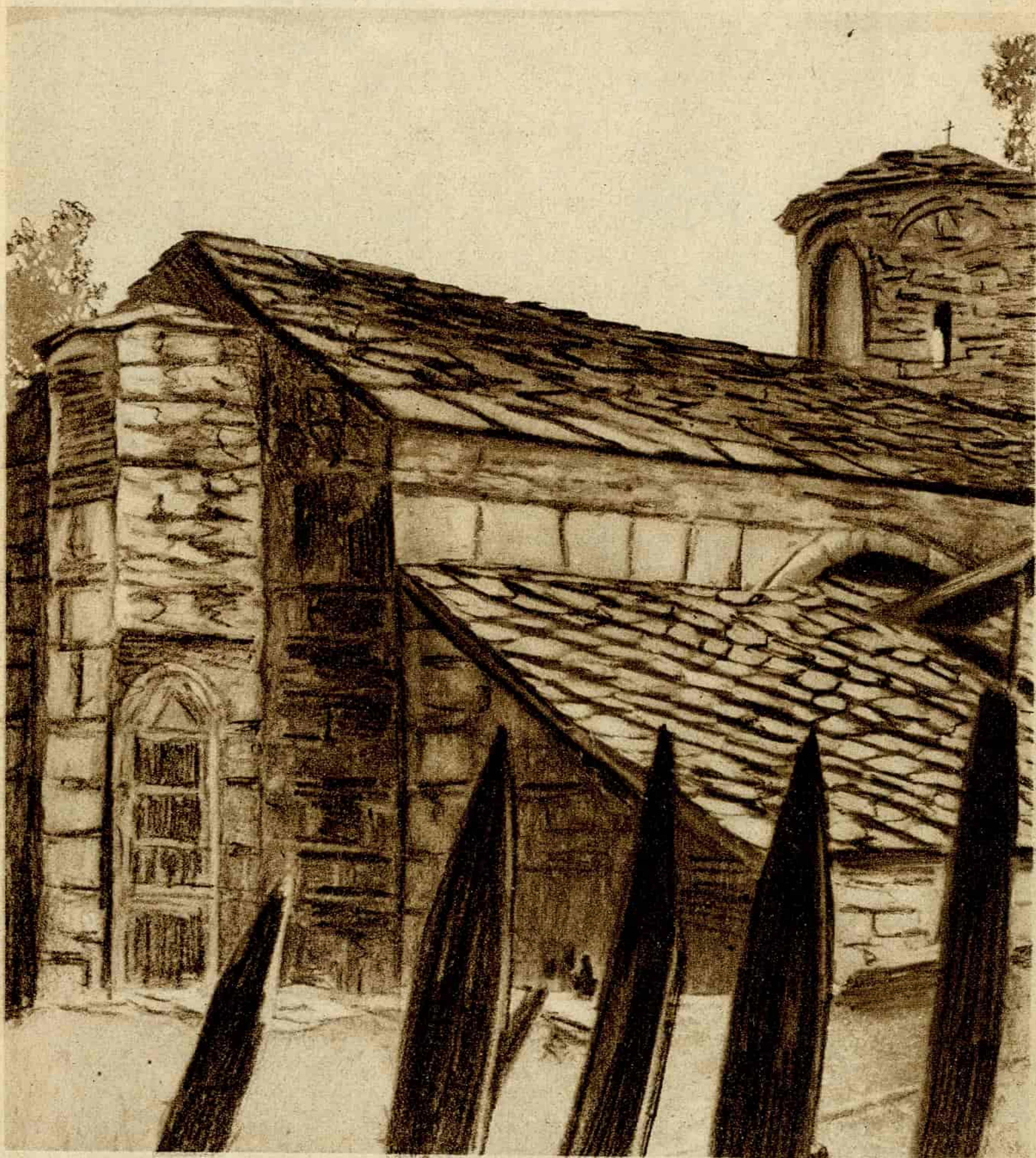
једном сабору под
царем Душаном у-
становљена у овом
манастиру од игу-
маније епископија
Злетовска (раније
морозвишка)
која је била под
првопрестолном цр-
квом митрополије
скопске.



Манастир Лесново. Лик деспота Оливера и супруге му Марије Ане.



Манастир Лесново. Лик цара Душана и царице Јелене.



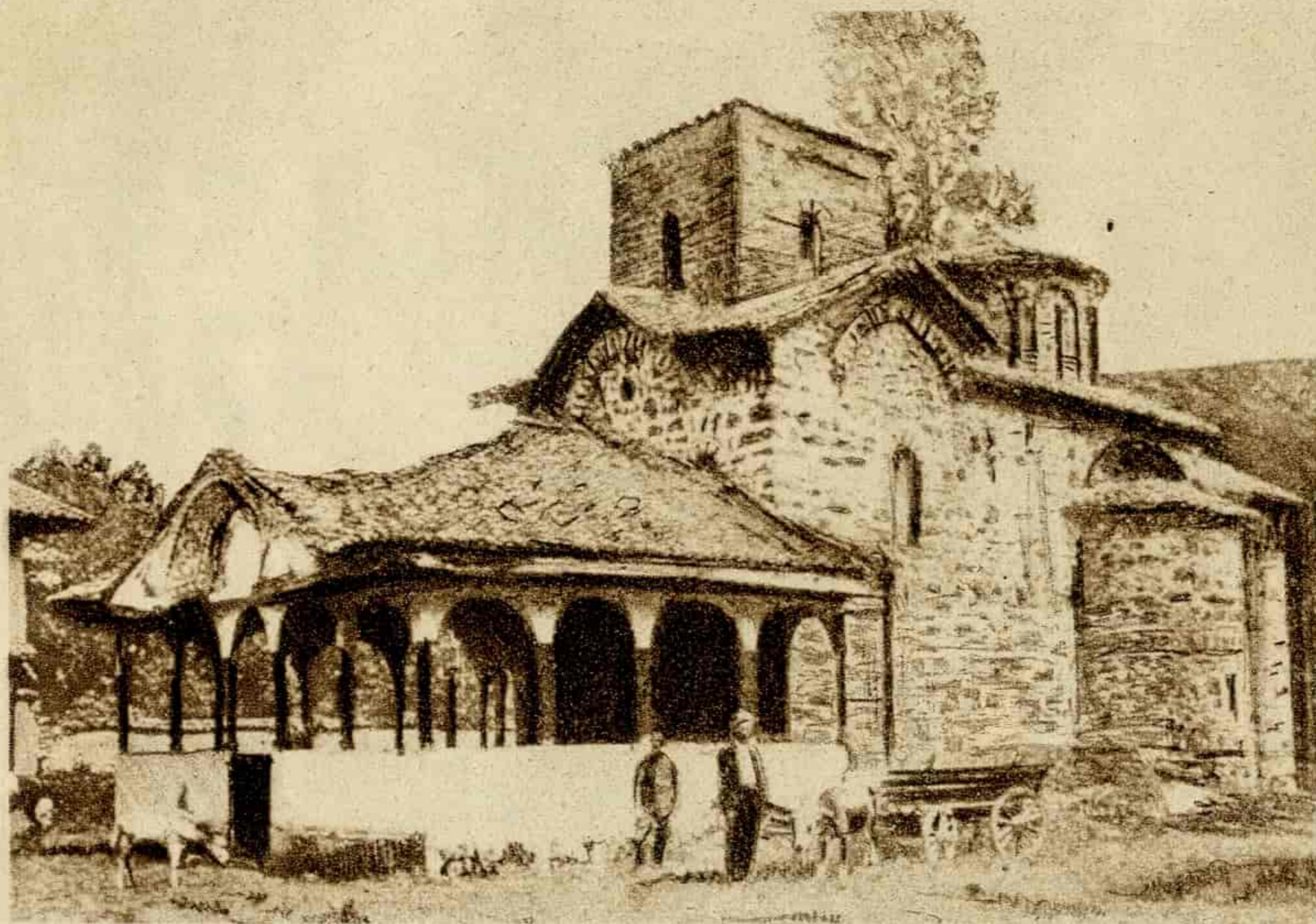
Црква Св. Николе у Псачи (између Куманова и Криве Паланке). Сазидео је севастократор Влатко око 1358. године.



Пса ча (између Куманова и Криве Паланке). Ликови цара Уроша
и краља Вукашина.



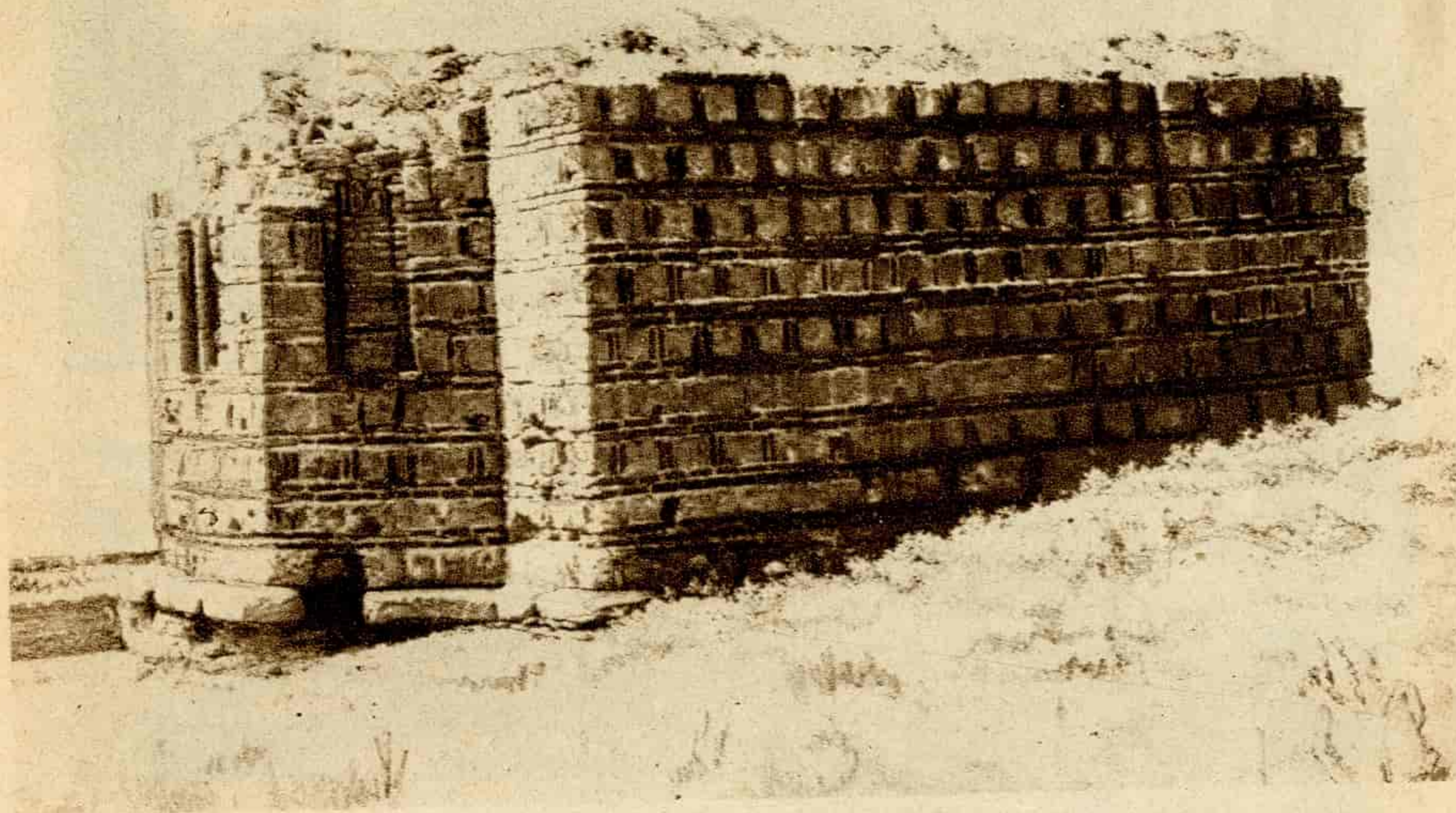
Спасовица (код Ћустендила, на ушћу Саволштице у Струму). Ову цркву Св. Спаса подигао је краљ Стеван Дечански (1330. или 1331. год.) на хуму, на коме се налазио краљ са својим штабом приликом чувене битке на Велбужду 1330. год., у којој су Бугари претрпели пораз и у којој је погинуо и бугарски цар Михаил.



Манастир Поганово (код Цариброда). Сазидео га Константин Драгаш († 1394. год.) и кћи му Јелена.



Св. Никола (код Прилепа). Под царем Душаном био метох ман-Трескавца.



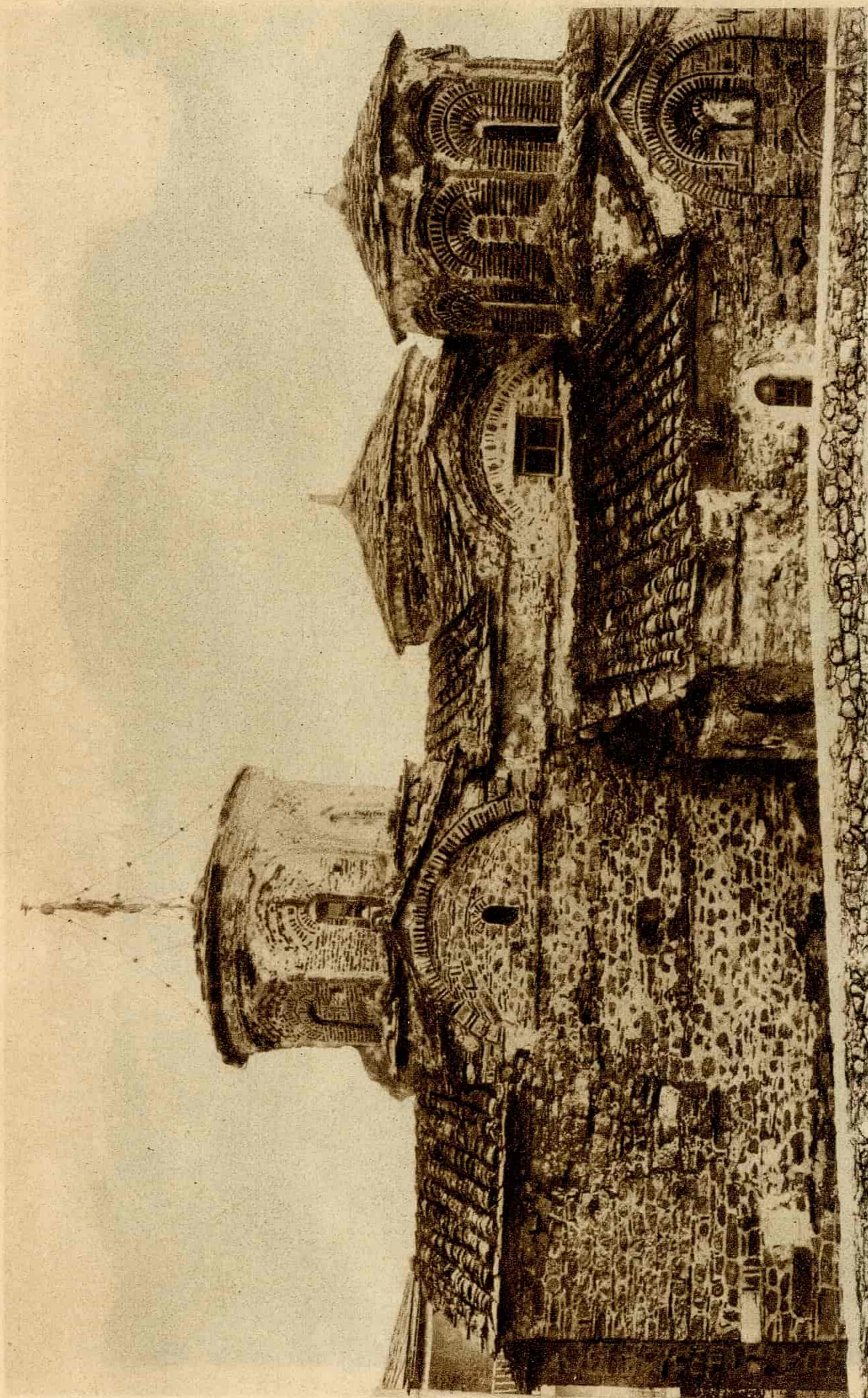
Црква Св. Атанасија (код Прилепа) подигнута за време цара Душана.



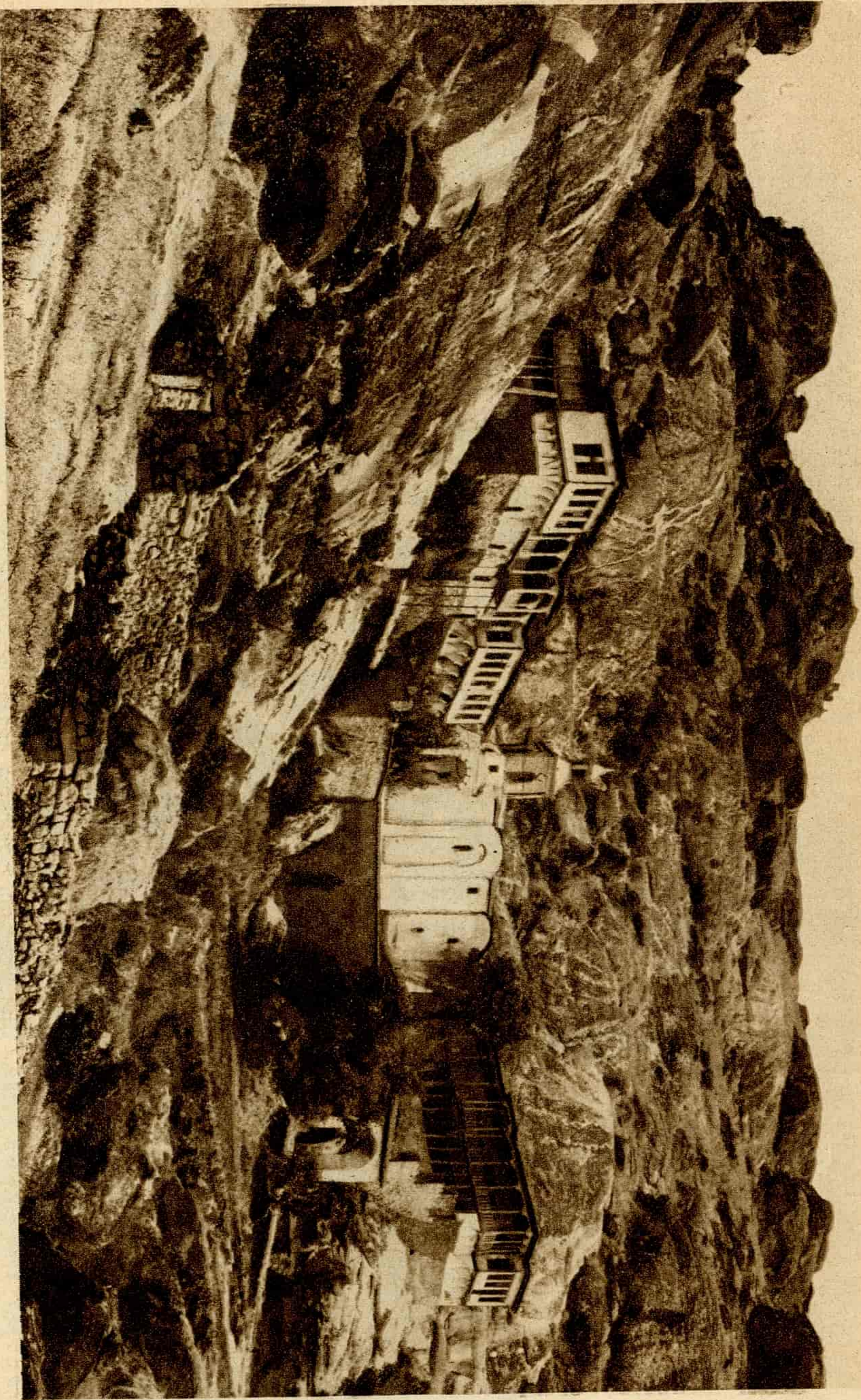
Св. Пречиста (код Прилепа). Сазидали је 1416. године Павле и Радослав синови Теодорови.



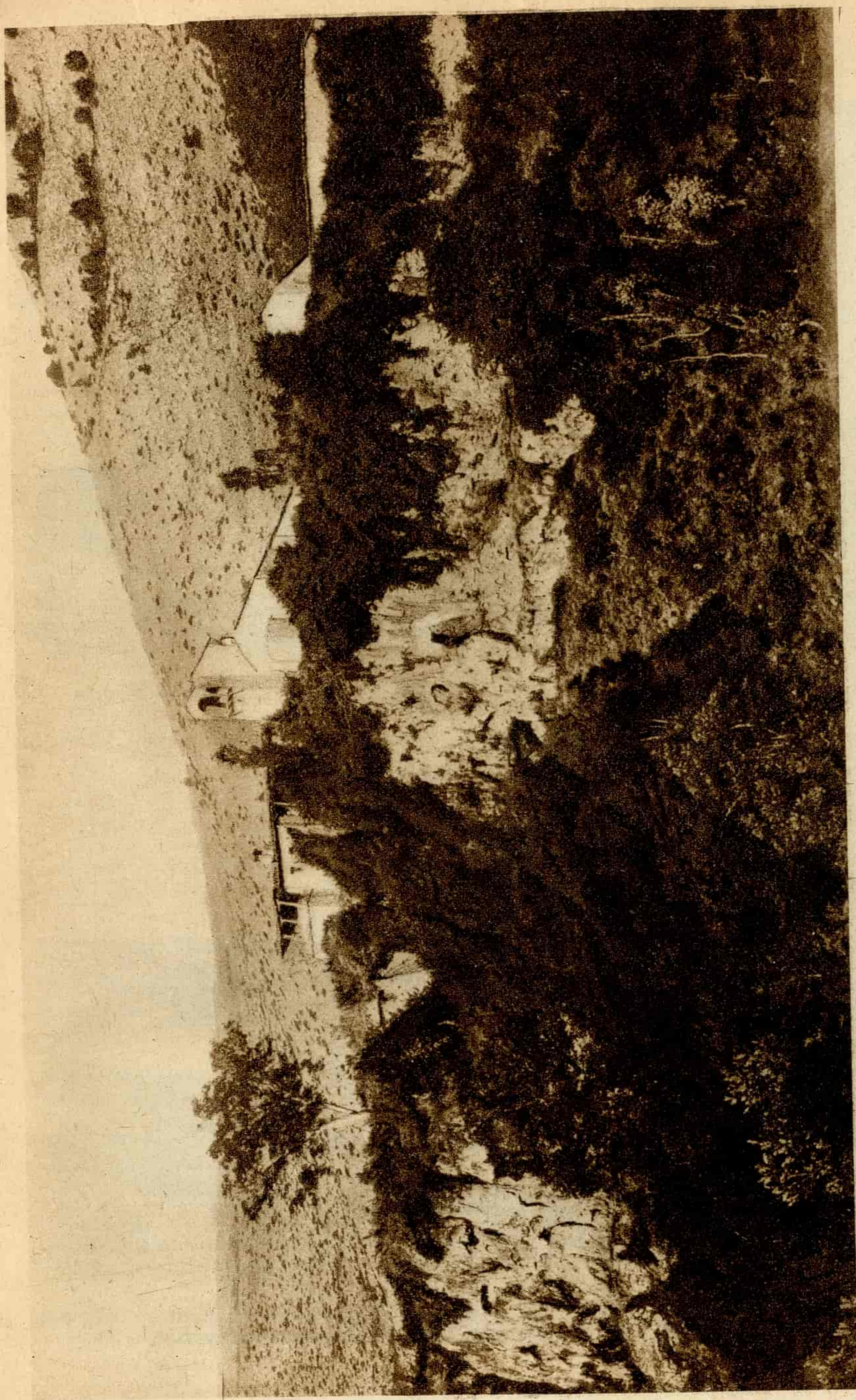
Св. Петар (код Прилепа). Зидана за владе Цара Душана.



Манастир Трескавац (код Прилепа). Богородичина црква овог манастира обновљена је за време краља Милутина и цара Душана.



Манастир Св. Арханђела (код Прилепа). Сазидао краљ Марко (1371—1394. год.) испод свога града у Прилепу. 83



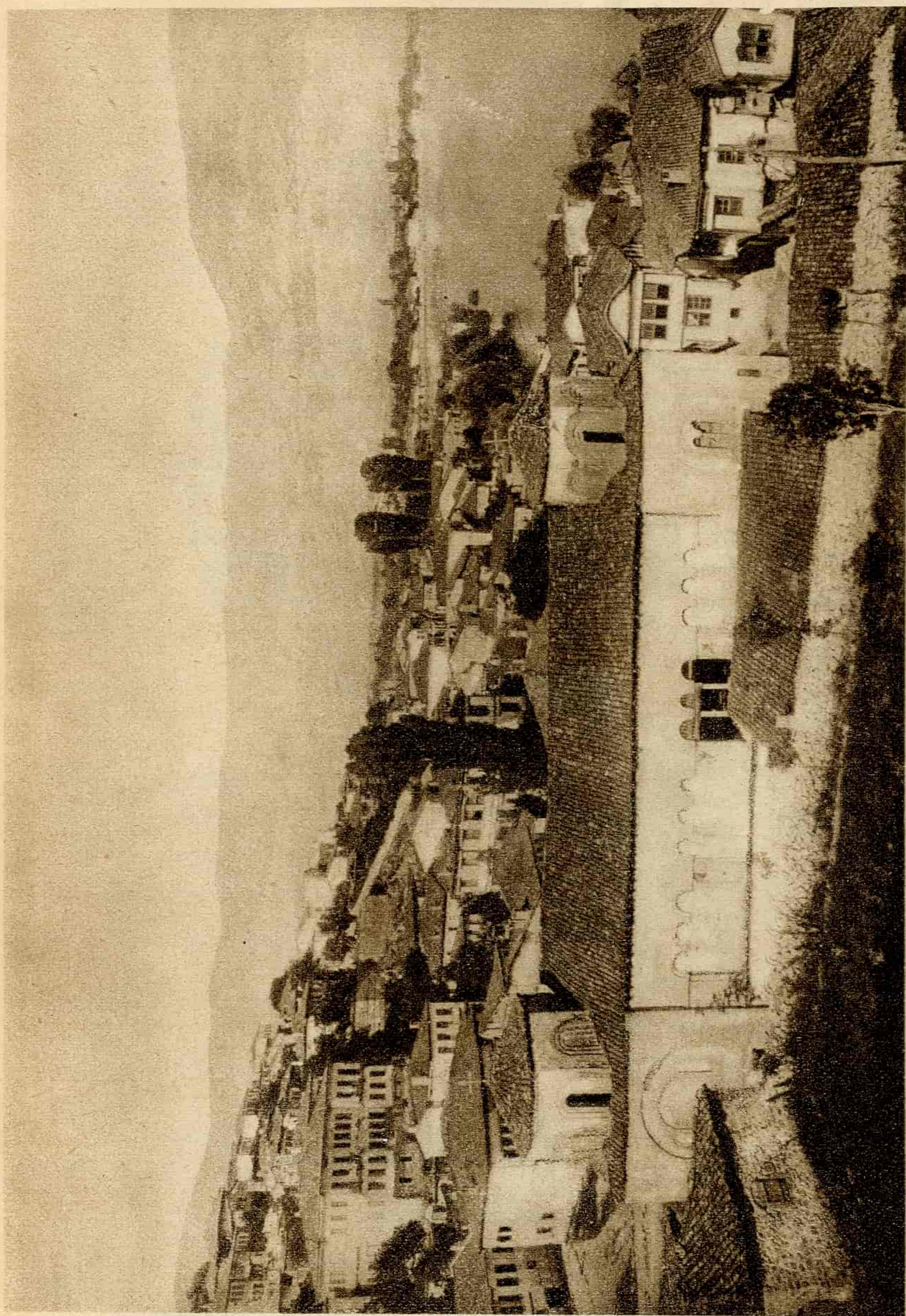
Манастир Зрзе (код Прилепа). Цркву Преображења овога манастира сазидао за владе цара Душана монах Герман. За владе краља Вукашина и краља Марка водили бригу о цркви унуци ктигорови митрополит Јован Зограф и јеромонах Макарије Зограф. Око 1400. год. обновио је кмет Константин.



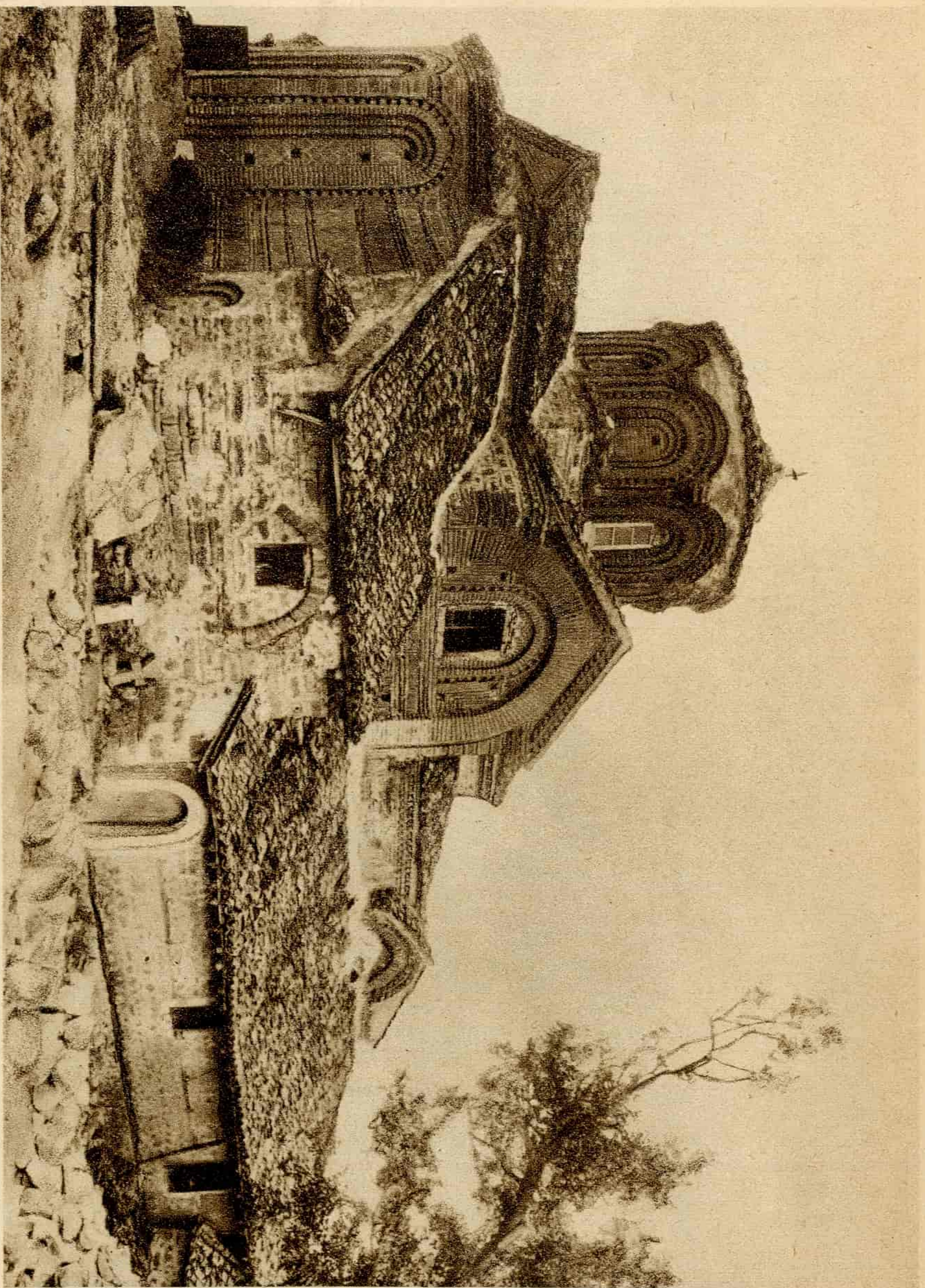
Манастир Дреново (код Кавадара). Сазидан за време цара Уроша.



Манастир Полошко. Цркву Св. Ђорђа у овом манастиру подигао сродник цара Душана Драгутин. (Пре 1340. год.) и сахрањен је у њој.



О х р и д. Освојио га од Грка цар Душан (као краљ) 1334. године. У Охриду је за владе цара Душана био намесник. Сева-
стократор Бранко, отац Вука (Бранковића). — Сродник краља Вукашина и краља Марка, велики жупан
Андреја Гропа († 1379. године) био је у Охриду.



С в. Климент (у Охридѹ). Црква Богородичина, чији су ктитори цар Душан, велики жупан Андреја Гропа и сродник краља Марка, властелин Остоја Ројаковић.



Лево: Св. Климент (у Охриду). Лик српског властелина Остоје Рајаковића, сродника краља Марка. — Десно: Манастир Заум (на Охридском Језеру). Цркву Богородице Захумске овога манастира подигао брат Вука Бранковића, ћесар Гргур за владе цара Уроша.



Св. Јован Богослов (у Охриду). Сазидан за владе цара Душана.



Манастир Св. Наум (код Охрида). Обновљен за владе цара Душана.



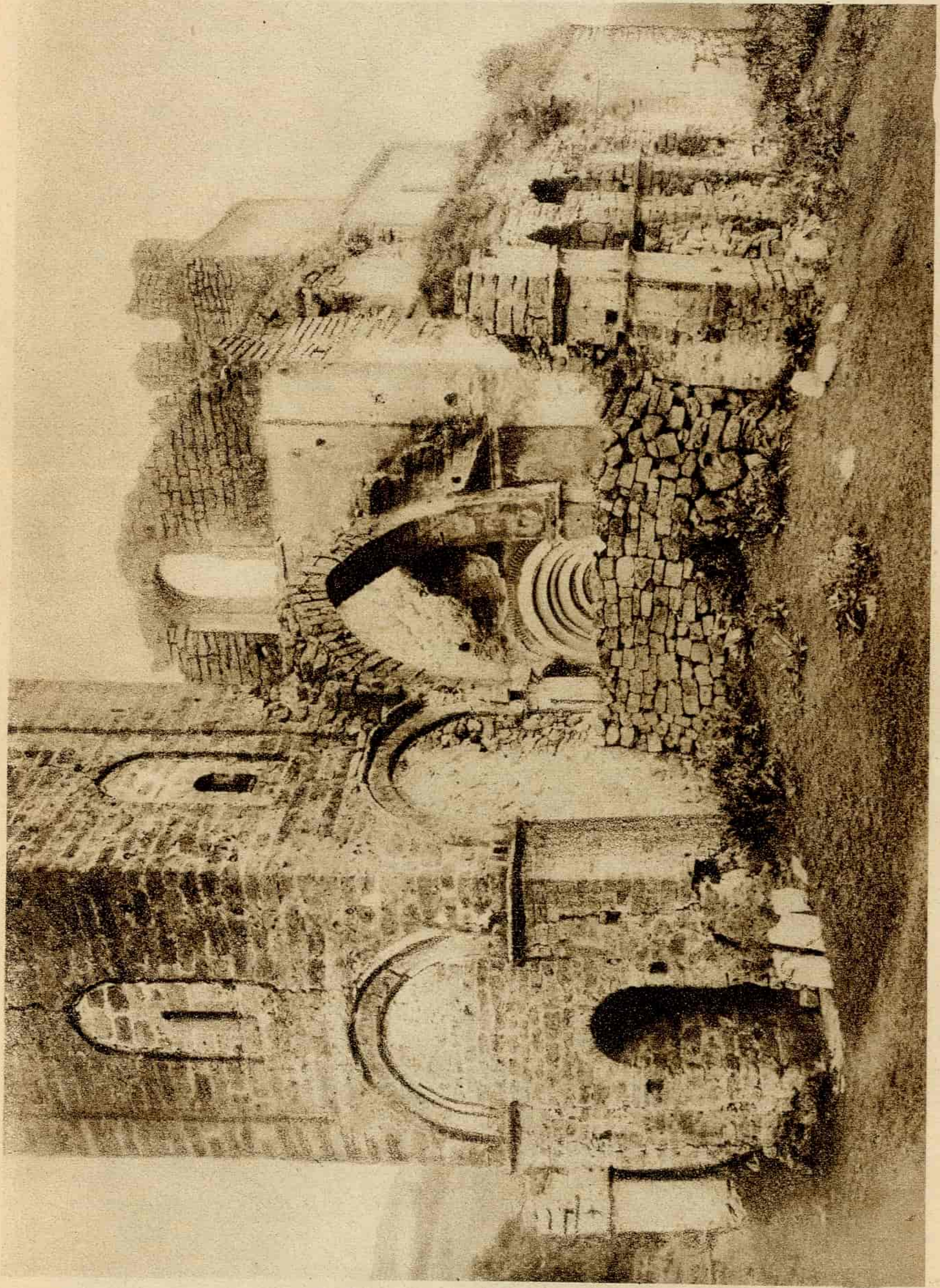
Косово Поље



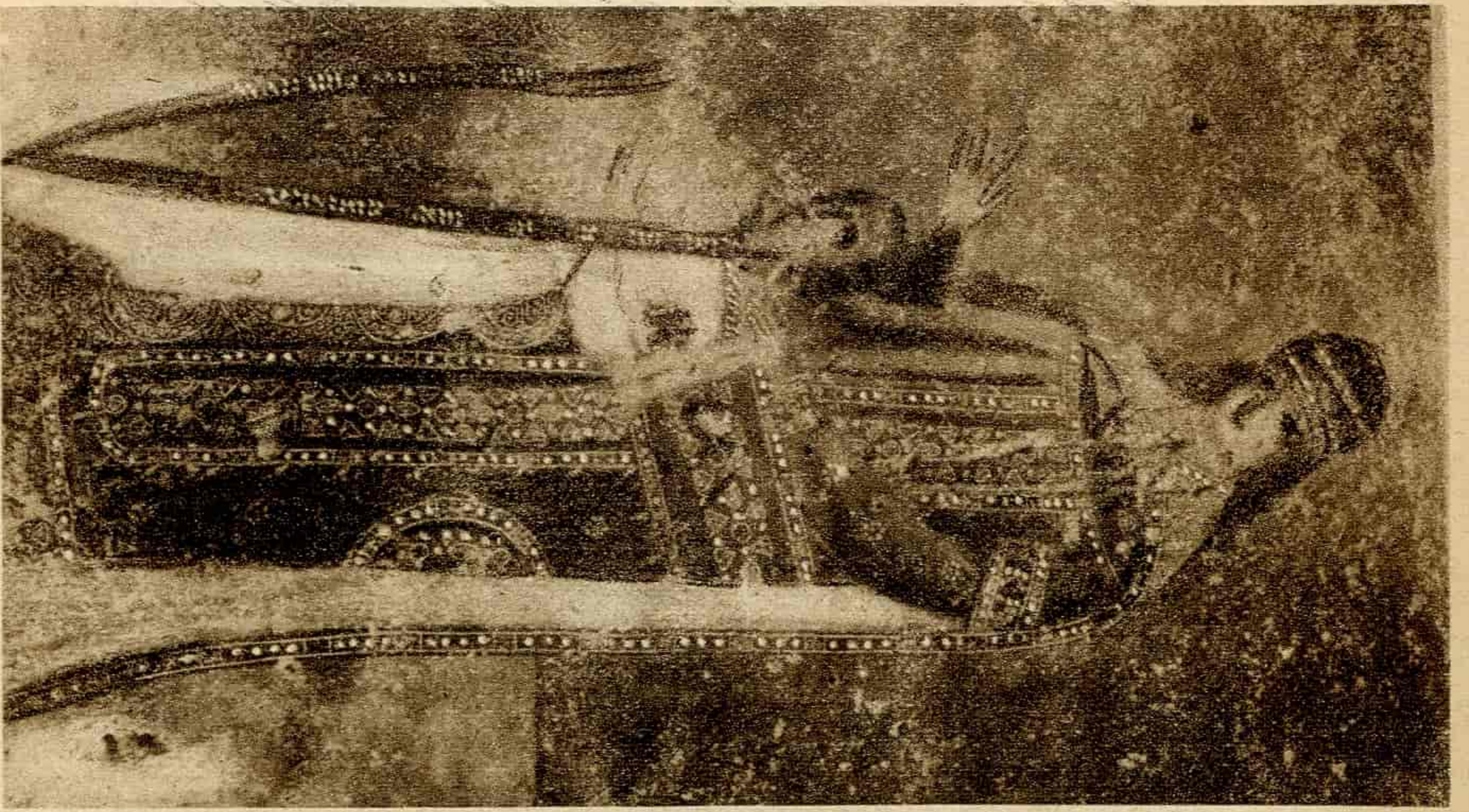
Грaчaницa (нa Кoсoвy). Сaзидaо jе крaљ Милyтин 1321. гoд. Билa сeлиштo епискoпa (нeштo дoцниjе митрoпoлитa) липљaнскoг



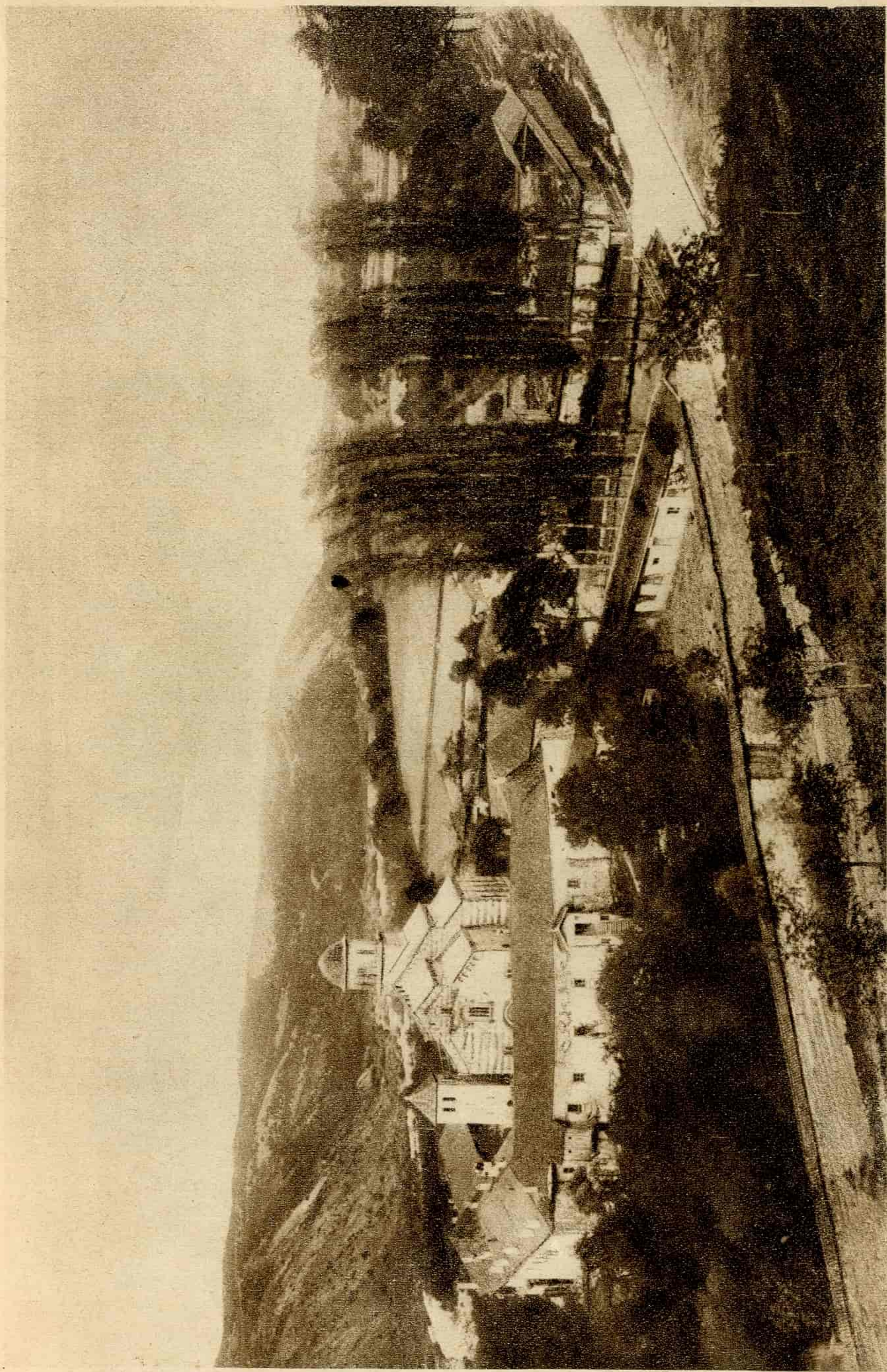
Грачаница (на Косову). Лик краљице Симониде.



Манастир Сопоћани (код Новог Пазара). Сазидао га краљ Урош I.



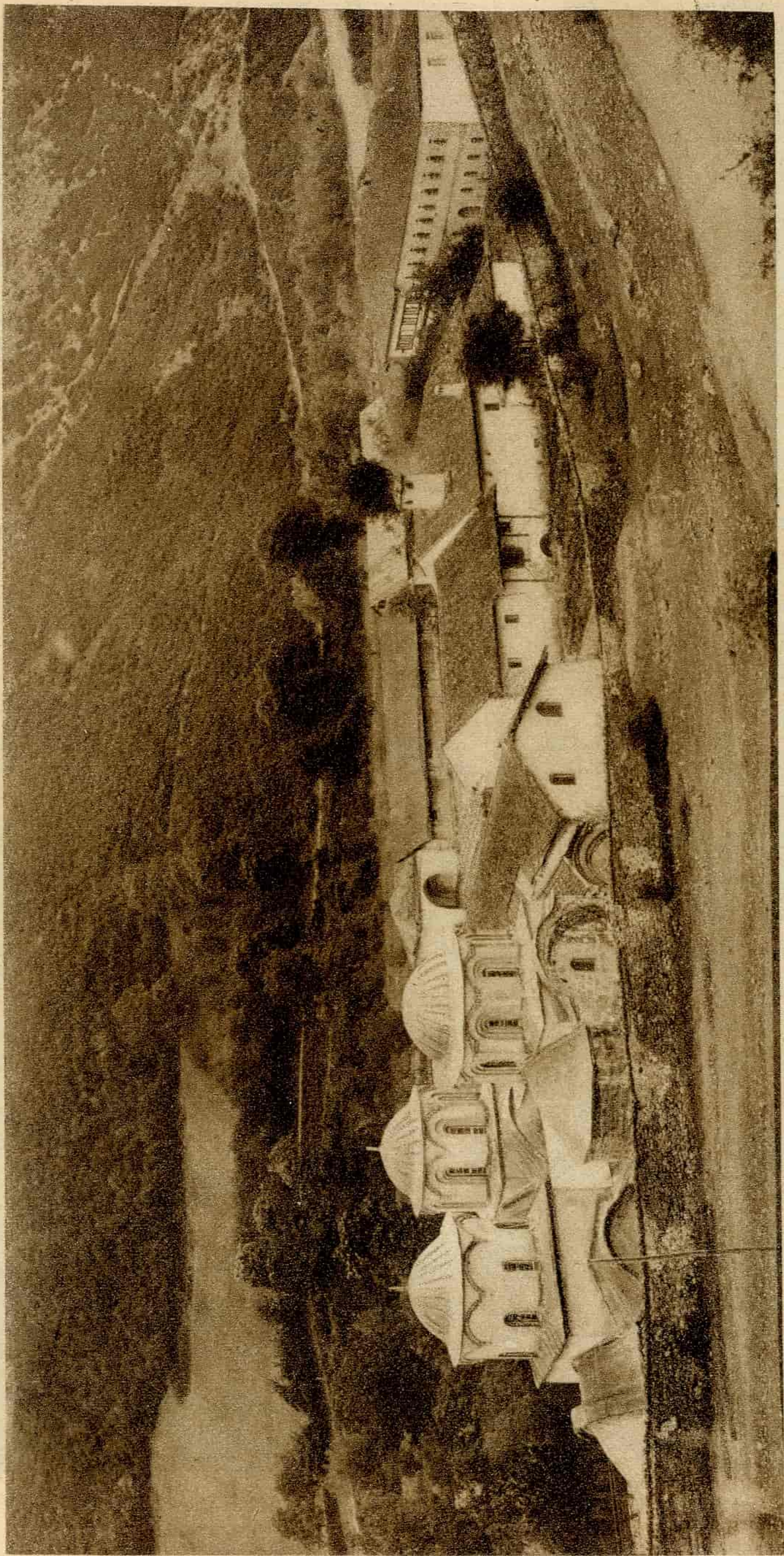
Сопохани. Лик краља Уроша I и лик краљице Јелене, супруге краља Уроша I.



☩ Манастир Дечани. Почео га зидаги краљ Стеван Урош III (Дечански), а довршен је 1335. године за владе Душанове.



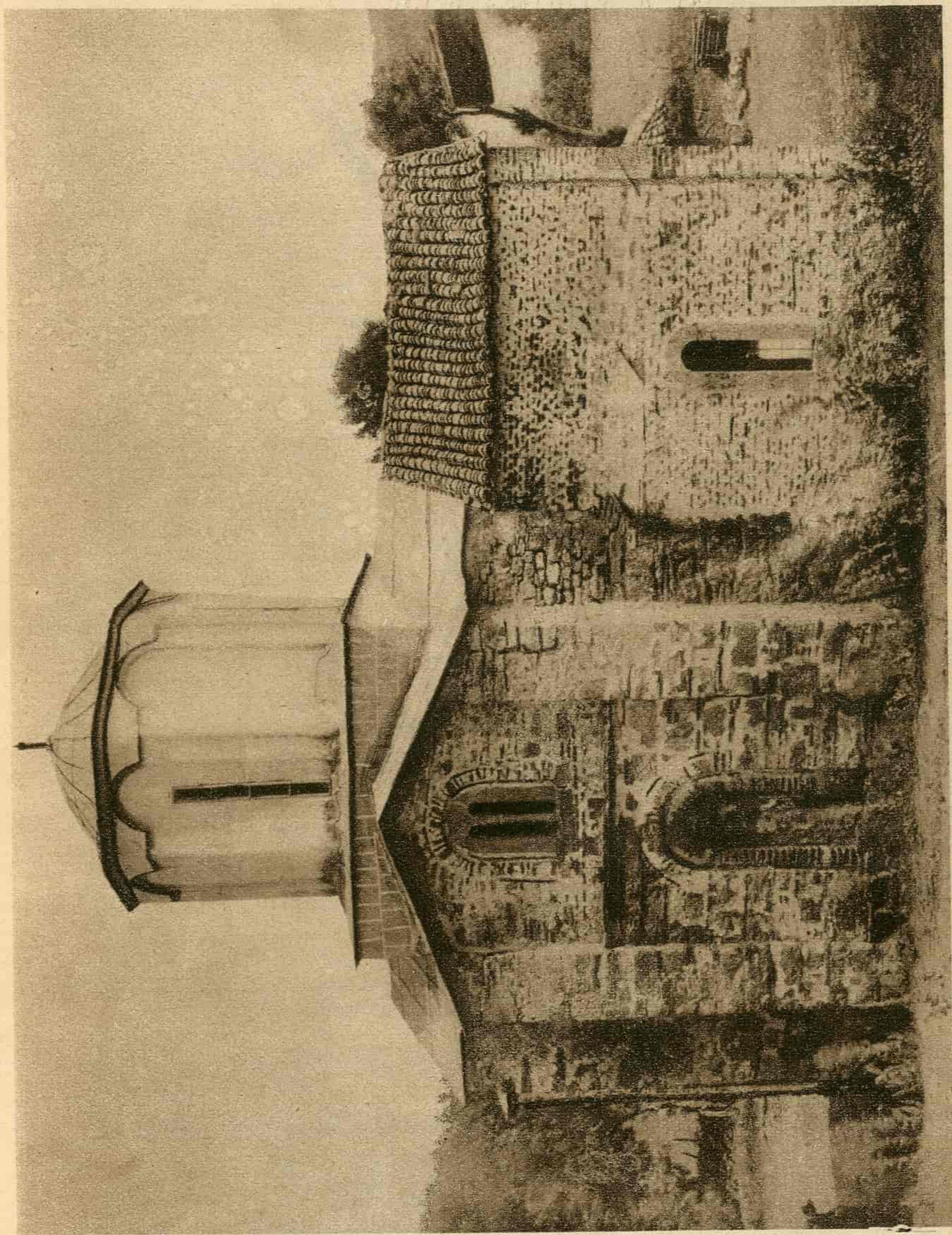
Манастир Дечани Лоза Немањича.



Патријаршија у Пећи. Од краја XIII. века до године 1766. седиште српског патријарха. Цркву Св. Апостола (десније Св. Спаса) сазидао је архиепископ Арсеније I (1233—1262). Цркву Св. Димитрија вероватно сазидао је архиепископ Никодим (1316 до 1354). Цркву Богородице и припрату, која обухвата све три цркве, сазидао је архиепископ Данило (1323—1337).



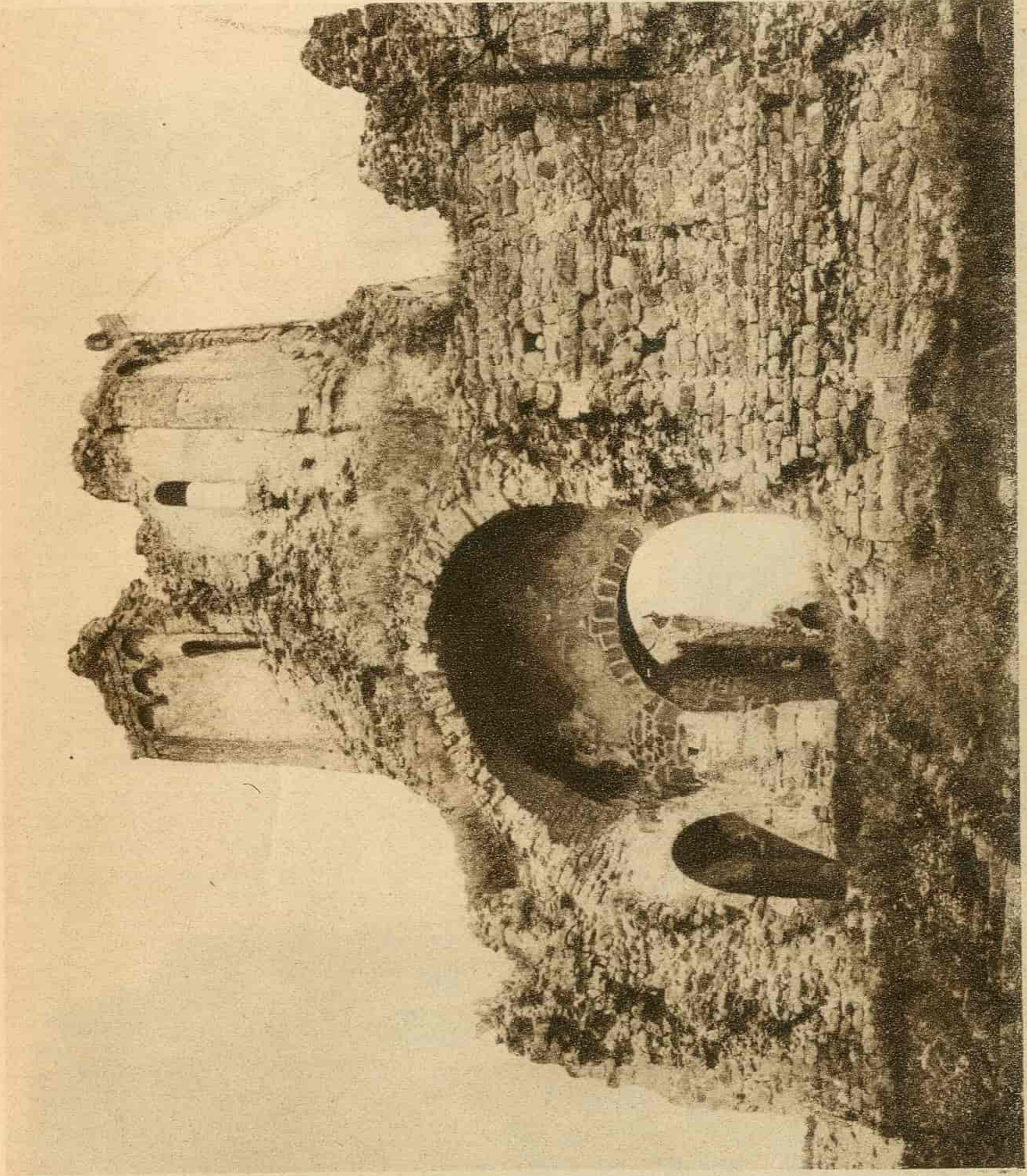
Пеѣска Патријаршија. Лик архиепископа Данила, који подиже цркву Богородице и припрату у Патријаршији.



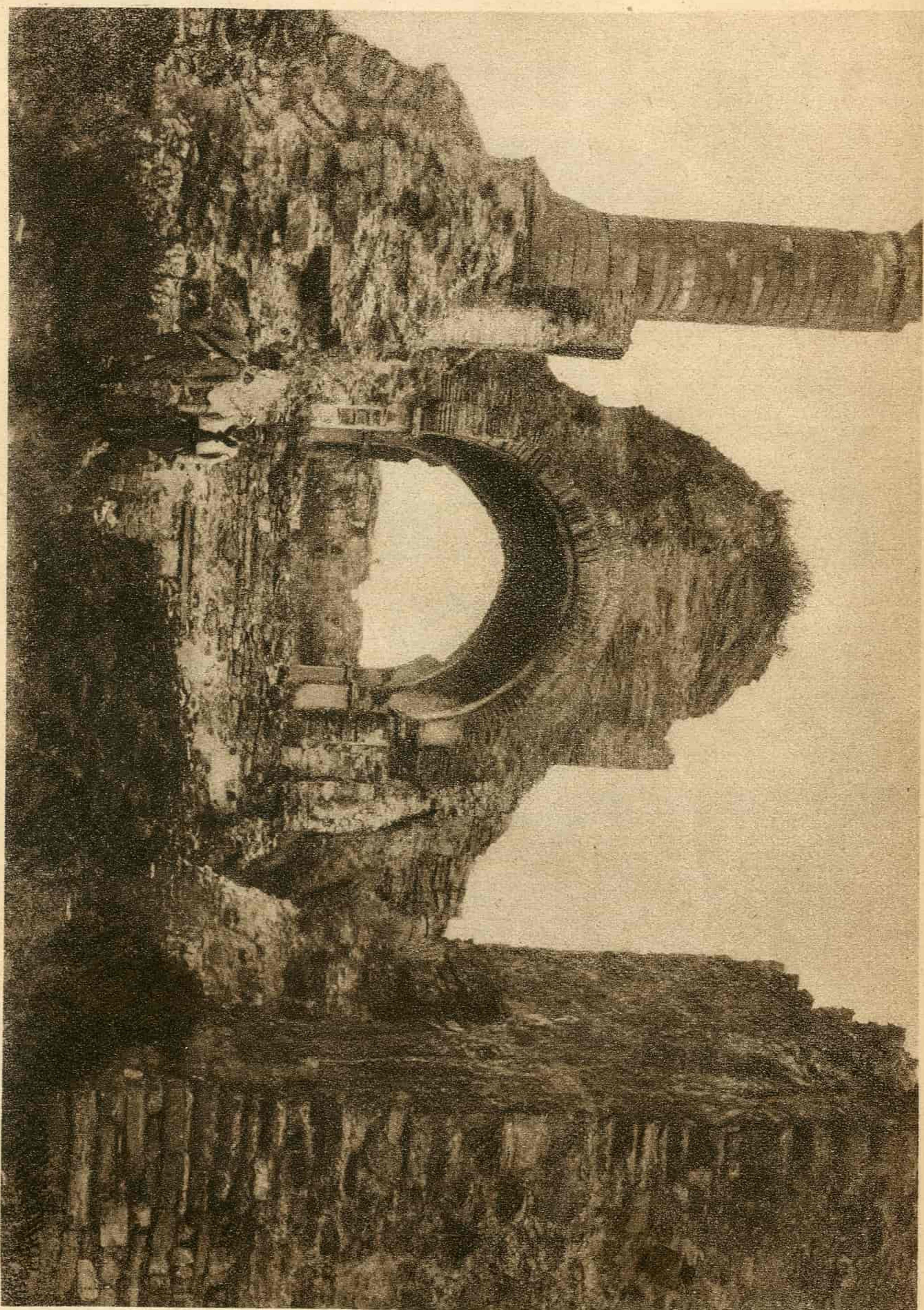
45 Манастир Будисавци (у области Пећи). Црква Преображења обновљена патријархом Макаријем (1557—1574. године).



Манастир Будисавци (у области Пећи). Лик ктитора патријарха Макарија.



Манастир Бурђеви Ступови (код Новог Пазара). Сазидао га велики жупан Стеван Немања.



Манастир Бањска (код Митровице Косовске). Цркву Св. Стевана ман. Бањске сазида краљ Милутин (1313—1318 год.)

